

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԱՂԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱԹԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՂԻՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ

1873

ՅՈՒՑԱԿ ԳՐՈՑ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՑՍ

ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎ ԲԵԱՆՑ

ԵՒ ԱՐՃՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ՆՈՅԻՆ

ՂԵՆ ՓԵՅ

Այսինքն ժողովրդի Տաճարին Յ. Քիւրքենանով. տպւոյ 1872.

Այսինքն Սրբազան տեղւոյ, աշխարհիկ լեզուաւ.

Այսինքն Յ. Սիւն, որեւայ Մ. Թաթուլ. 1869.

Առաքինութեան ճախան, կամ Մենտոր մանկանց, Թարգմանեց Տ. Հ. Թ. Ս.

Աւետարան ատենի. Ս. Եկեղեցւոյ մէջ կարգացուելիք աւետարաններն են.

Աւետարան փոքր. Տպւոյ 1867.

— Նոյնը կտարարանով. Տպւոյ 1867.

— Նոյնը ճաշու. Տպւոյ. 1868.

Բանաստեղծութիւն, աշակերտահայ մէջ. Բ. Տպւոյ 1874.

Բացատրութիւն Հրաժարման եւ զղման եւ առաւօտեան երգաց շնորհալ. (*)

Գաղթի վերջին արքայ Հայոց Բագրատունի, որբերգութիւն. Տպւ. 1672.

Գործք Առաքելոց, Տպւոյ 1867.

Գործք Ոսկերիկի Սամուէլ Ռաբրի հրէի. Տպւոյ 1867.

Գովաանք. Տպւոյ 1867.

Եղեղ. պատմութիւն վարդանանց պատերազմին ընտիր գործ նախնեաց.

Երեւոյթ կրից. Տպւոյ 1851.

Երկու խօսք, եկեղեցւոյ պաշտօնեայ ուղղուած. Տպւոյ 1873.

Երկու խօսքի, աղօթագիրք, գործ նախնեաց, Դ. տպագ. 1870.

Զանգանութիւն հինգ դարուց. Բ. տպւ. 1862.

Ընդհանրական թուղթք Ներսիս Շնորհաւոյ. Տպւոյ. 1871.

Թանգարան խրատու. Դ. տպւ. 1870.

Թափօրի տեսարան տարեկան, Տպւոյ 1839. (*)

— Նոյնը շարաթական. Տպւոյ 1838. (*)

— Նոյնը Ս. Զատիկայ տաճարին մէջ կտարարուած Թափօրներու համար

Թուարանութիւն համառօտ, Ս. Պ. Փաշաղեանցի, Դ տպւ. 1869.

Ժամագիրք խոշորագիր. Տպւոյ 1866.

Ժամագիրք ատենի. Տպւոյ 1870.

Խնդիր Ս. Տեղեաց եւ նորա պաշտօնական քննութիւնը, Տպւոյ 1871. (**)

Խորհրդածութիւն Ս. պատարագի, գործ նախնեաց. Տպւոյ 1842.

Խորհրդատար Ս. պատարագի, Տպւոյ 1873.

Կարգադրութիւն առողջութեան, Տպւոյ 1871.

Կենսագրութիւն Բաքարայ, Տպւոյ 1869.

Կտարագիր հոգեշահ բանից. գրեց Արքայ Խոննց. Տպւոյ 1853.

Կրթարան Աւետարանական բանից. Դաս Ա. Արմեն Պետրոս.

" " " Դաս Բ. Սամարայի.

" " " Դաս Գ. Որդիք Աստուծոյ.

Համապատուութիւն երկուստեան առաքելոց, հանդերձ յաւելուածով.

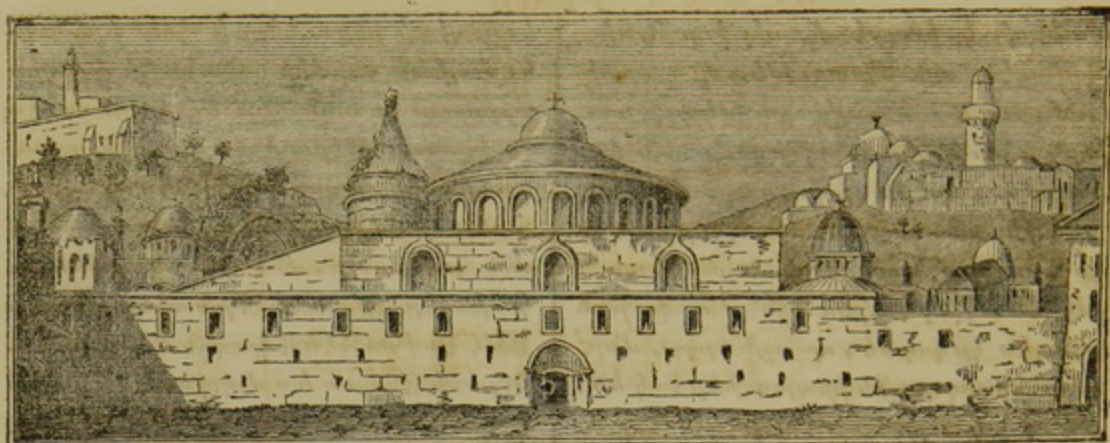
Համառօտութիւն Քրիստոնէական ուսման, Տպւոյ 1873.

Հայերի վրաց. Տպւոյ 1852. (**)

Ե Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՍԵԻ տպագրութիւն (*) եւն գրի հաշուագիտութիւն լեզուով.

Ի՛ն լեզուով (**) բարձրի տպագրութիւն.

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 10.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՀԱՅՏԵՐՈՐ 31
1875.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Կ Ր Թ Ա Ր Ա Ն

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻԾ

Դ Ա Ս Զ.

Ա Ր Տ Ա Ս ՈՒ Ք ԵՒ Ե Ր Դ

« ՈՒՄ նմանեցուցից զազգս զայս . նման է մանկուայ՝ որ նստիցին ի հրապարակս . կտրդայցեն զընկերս իւրեանց . և ասիցեն . Փողս հարար ձեզ՝ և ոչ կարաւիցիք . սղբացար ձեզ՝ և ոչ կոծեցարաք . Եկն Յովհաննէս . ոչ ուտէր և ոչ լոմեցր . և ասեն . Դեւ քո ի նմա . Եկն Որդի մարգարէութեան և լոմեցէ . և ասեն . Ահա՛ այր կերող և արբեցող . բարեկամ մարտաւորաց և մեղաւորաց . և արդարացաւ ինձս . տուեցին յորդանոց իւրոց » : Մատ. ԺԱ. 16—19 :

ԱՒԱՆԱՆՔ . Թուինք մտօք այն նշանաւոր դարն . յորում Յովհաննէս Մկրտչի պաշտօնն կ'աւարտի և Յիսուս

սի Քրիստոսի պաշտօնն կը սկսի : Կանգ առնունք այն երեքուն սահմանին վերայ . ուր նախնիքաց Կարապետի վերջին ճառագայթներն տալիւ առ տալիւ կը խորասուզին եւ կ'անհետին Արդարութեան Արեգական (Յիսուսի) նորանշող և գեղափայլ արշալուոյ մէջ : Երուսաղէմ երկու մարգարէներ ունի իւր առջեւ . յորոց հինն կը խոնարհի . կը մեղմանայ նորեկին առջեւ . և սակայն նորեկն . բազմութեան հետ խառ-

նուէլով, կը խնդրէ մկրտիլ իւր Նախ-
ընթացէն այն մկրտութեամբ, որով
կը մկրտէ նա ապաշխարութեամբ առ-
ինքն գիմուններն: Բայց ի զուր այն եր-
կու մարգարէքն փոխադարձ կը վկա-
յեն իրարու համար, ժողովուրդն բան
չը հասկնար այն համաձայն վկայու-
թենէն: Ընդհակառակն՝ ժողովուրդն
այնպէս կը կարծէ, որ այն երկու մար-
գարէքն բոլորովին իրարու ներհակ են,
թէ՛ վարդապետութեամբ և թէ՛ բա-
րոյականութեամբ, մին խտուութեամբ՝
մինչև բրտութեան հասած է, և միւսն
նեղողութեամբ՝ մինչև յետին ծայր
թուլութեան: Վասն զի, մին ոչ կուտէ
և ոչ կ'ըմպէ, և միւսն կ'ուտէ և կ'ըմ-
պէ մինչև անգամ մաքսաւորաց և մե-
ղաւորաց հետ: Եւ որովհետեւ ժողո-
վրդեան կարծիքով այն երկու մարգա-
րէքն եւս կը չափադանցին իրենց բըւ-
նած ընթացքին մէջ, և երկրքեան եւս,
թէ և տարբեր եղանակաւ, կը հեռա-
նան ուղիղ բանէ և ճշմարտութենէ,
ուստի ժողովուրդն երկուսն եւս կը
մերժէ, չընդունիր, ակնուենելով ան-
շուշտ մի աւելի լուսաւոր և իմաստուն
վարդապետի, որ գայ և քարոզէ միջին
ուղիղ ճանապարհաւ, առանց երկու
ծայրայեղութեանց գիմելու: Այսպէս
ուրեմն, ոչ խտասկեցութիւնն եւ ոչ
նեղող գիծութիւնն ընդունելութեան
չեն արժանանար ժողովրդեան կողմէն:
Թէ՛ Յովհաննէս Մկրտիչն և թէ՛ Յիսուս
Քրիստոս երկրքեան եւս կը մնան այն
բազմութեան մէջ, նման այն մանուկ-
ներուն, որք հրապարակի մէջ նստած
կը կոչեն իրենց ընկերներն և կ'ասեն.
«Փոշ հարաք ձեզ՝ և ոչ կաքաւեցիք.
սղբացաք ձեզ՝ և ոչ կոծեցարուք»:

Ժողովրդեան համար անհնարին էր,
որ կարենար ընտրութիւն տանել եւ
այն երկու մարգարէներէն մին ըն-
դունէր. հետեւագէս, կամ երկուսն

եւս պիտի ընդունէր և կամ երկուսն
եւս պիտի մերժէր: Վասն զի Յիսուս
Քրիստոս կը ճանաչէր եւ կը հռչակէր
Յովհաննէս Մկրտիչի պաշտօնն և յայտ-
նապէս մկրտեցաւ նորա ձեռք: Յով-
հաննէս Մկրտիչն եւս, իւր կողմէն,
մեծ յարգանք, մեծ ակնածութեամբ
կը խօսէր Յիսուսի Քրիստոսի վերայ:
Եթէ Յովհաննէս Մկրտիչն մարգարէ է,
Ուրեմն Յիսուս ևս մարգարէ է. քանզի
Յովհաննէս ինքն կը քարոզէ: Եթէ Յի-
սուս մարգարէ է, ուրեմն Յովհաննէս
եւս մարգարէ է. վասն զի Յիսուս ոչ
միայն մարգարէ, այլ և մեծ մարգարէ
կ'անուանէ զՅովհաննէս: Թէ՛ մին եւ
թէ՛ միւսն չեն կամիր ընդունուիլ միայ-
նակ: Երկրքեան եւս կը քարոզեն, որ
անհնար է միայն պաշտօնին հաւատալ՝
առանց միւսոյն պաշտօնին հաւատա-
լու: Երկրքեան ևս զիրար կ'երաշխա-
ւորեն: Երկրքեան միասին պիտի մտա-
նեն և միասին պիտի ելնեն: Այլ հետե-
ւագէս ժողովուրդն եւս պարտաւոր-
ուած է կամ երկուսն ևս ընդունիլ և
կամ երկուսն եւս մերժել:

Արտեսներք ահա, եղբարք, որ Յի-
սուս Քրիստոս և Յովհաննէս Մկրտիչ
հաստատապէս կը վկայեն իրարու հա-
մար. բայց մի թէ՛ այն փոփոխակի վը-
կայութենէն ժողովուրդն չը պիտի ըս-
տիպուի խորհիլ և կասկածիլ նոցա վկա-
յութեան վերայ: Երբ երկու քարոզաց
վարդապետութիւնն իրարու հակա-
ռակ կ'երեւի, իսկ ընդհակառակն քա-
րոզիչներն միմեանց համար վկայութիւն
կը տան, միմեանց ջատագով կը հան-
դիտանան, իրարմէ տպացոյց կ'առնուն.
Երբ այն երեւոյթն կը տեսնուի, բնա-
կանաբար կը հետեւի, որ կասկածներն
իրական և հիմնաւոր չեն, և ոչ թէ հա-
կասութիւն, այլ անշուշտ համաձայնու-
թիւն կայ երկու քարոզաց վարդապե-
տութեան մէջ, և եթէ որոնուի, իս-

կոյն կրտսնուհիս յն համաձայնութիւնըն Վատն զինքէ իրական լինէր նոցա վարդապետութեան մէջ երեւցած հաւատութիւնն, ոչ ապաքէն քարոզիչքն աւելի շուտով կարող էին նշմարել միմեանց հակասութիւնն քան թէ այլք։ Ոչ ապաքէն հակասութեան վնասն քարոզիչներուն աւելի կը վերաբերէր և ամենէն առաջ նոքա պիտի աճապարէին միմեանց հակասութիւնն հերքել, որպէս զի իւրաքանչիւրն իւր կողմէն կարող լինի կուսակցութիւն շահիլ ու իւր վարդապետութիւնն յառաջ տանել։ Ոչ ապաքէն, եթէ բացարձակ խակ չը նշաւակէին միմեանց հակասութիւնն, անշուշտ ուրիշ եղանակաւ կը զգայնէին ժողովուրդէն, որ միմեանց հակառակ կը վարդապետեն և միայն վարդապետութիւնն հերքումն է միւսոյն։ Սակայն կը տեսնենք ահա, որ ոչ միայն չեն մերժեր իրարու վարդապետութիւն, այլ կը վկայեն իրարու համար, թէ և իրենց վարդապետութիւնն, իրենց վարմունքն, ըստ երեւութիւն, մին դատապարտութիւն կ'երեւի միւսոյն։ Բաց ինչո՞ւ զանազան են թաղարկութեանց կը դիմէ ժողովուրդն, ինչո՞ւ կը շփոթի, ինչո՞ւ կը տագնապի, քանի որ կը տեսնէ թէ երկու քարոզիչներն իրարու համար կը վկայեն, պէտք է որ ինքն եւս այսպէս քննութեան առնու գործնայն է՝ սոյն երկու քարոզիչքն, որք իրարու հակառակ կ'երեւին, խկապէս իրարու հակառակ չեն և անպատճառ մի հիմնական համաձայնութիւն կայ սոցա մէջ։

Եթէ ժողովուրդն այս կէտէն նաշէր, և այս եղանակաւ քննէր, շուտով կը պարզուէր խնդիրն։ Ժողովուրդն պիտի քննէր հիմնապէս՝ թէ կայ արդեօք իրական հակասութիւն երկու մարդարեւից վարդապետութեան մէջ։ Ի՞նչ բանի մէջէ արդեօք հակասու-

թիւնն։ Տարբեր պարտաւորութիւններ կը քարոզեն արդեօք։ Տարբեր իմաստներ և զգացումներ կը յայտնեն արդեօք։ Տարբեր Աստուած կը քարոզեն արդեօք։ — Ոչ երբէք։ Տարբեր կերպիւ կը նային արդեօք ժողովուրդէն վերայ, մին կը նախապատուէ արդեօք հասարակութեան մի դասն և միւսն նորա ներհանին կը գործէ։ — Ոչ երբէք։ Ովոր կը դիմէ երկու մարդարեւներուն, սիրով եւ բարով կ'ընդունին։ Երկուքեան եւս նոյն սէրն կը տածեն առ ժողովուրդն, երկոքեան եւս կը սիրեն բնկեալ սրտէրն։ Երկոքեան եւս ժողովուրդի բարութեան կը վառաբանին։ Ի՞նչ է ուրեմն որ կը բաժնէ երկուսն իրարմէ, ի՞նչ է որ անհամաձայն և անմիաբան կ'երեւցնէ։ — Մին եկած է, ոչ կ'ուտէ, ոչ կը խմէ, այսինքն սաստիկ խտրակեցութեամբ կ'ապրի, խակ միւսն եկած է, կ'ուտէ և կը խմէ, այսինքն միւս մարդ կանց պէս կ'ապրի։ Բայց որովհետեւ ոչ մին և ոչ միւսն իրենց կեցութեան եղանակն իբրեւ օրինակ և օրէնք չեն աւանդեր այլոց, որովհետեւ կեցութեան երկու եղանակներն եւս, ըստ տեղւոյն և ըստ ժամանակին, կարող են գործ դրուիլ, և մին բնաւ դատապարտութիւն չէ միւսոյն, ուստի մարդ կարող չէ բնաւ այս պարագայէն օգուտ քաղել և յայտարարել, որ սոյն երկու մարդարեւքն իրարու հակառակ կը խօսին։

Բայց անշուշտ դիտողութիւն պիտի անէք, եղբարք, որ ես ամեն բան չասայի, և արդարեւ՝ չասայի։ Մարդոց Որդին գալով ոչ միայն կ'ուտէր և կը խմէր, այլ կ'ուտէր և կը խմէր մաքսաւորաց և մեղաւորաց հետ, և աստի կը հետեւցնեն չրէպոյք, որ Որդին մարդոց բարեկամ է մաքսաւորաց և մեղաւորաց։ Եւ ոչ միայն այսչափ, այլ թերեւս կ'ուզէին ասել, որ Որդին

մարդոյ ոչ միայն բարեկամ է մաքսաւորաց և մեղաւորաց, այլ հետեւող է նոցա օրինակին, մասնակից նոցա կեանքին և ընթացքին: Լաւ նկատեցէք, եղբարք, միթէ զորմանալու է, որ մարդոյ Որդին Բարեկամ է մեղաւորաց. միթէ աւելի ուրախանալու չէ այս մասին: Ոչ ապաքէն Յովհաննէս Մկրտիչն եւս կ'ընդունէր մեղաւորներն, միայն այսու տարբերութեամբ, որ նա անապատին մէջ կրտսասէր մեղաւորաց. իսկ Յիսուս Քրիստոս կը շրջէր, կ'որոնէր, կը խնդրէր մեղաւորներն: Բարեկամ մեղաւորաց, և այս բարեկամութիւնն յանցանք կը համարէք Յիսուսին: Լաւ կը մտածէք արդեօք այս բանիս վերայ: Դուք յանցանք կը համարէք Յիսուսին, որ ուրիշներէն, նաեւ նոյն իսկ Յովհաննէս Մկրտչէն աւելի լաւ կը յաղթէ այն զղուանքին, զոր բնականաբար կը զգայ սուրբն և արդարն, երբ կը հանդիպի մեղաւոր հասարակութեան, երբ կը պատահի յանցաւոր մարդոյ, երբ կը տեսնէ մօլի մարդ: Յանցանք կը համարէք, որ Յիսուս Քրիստոս կը գթայ այնպիսի անձանց վերայ, որոց վերայ բացի իրմէն ոչ ոք պիտի չը գթար երբեք: Յանցանք կը համարէք, որ այս մեղաւոր մարդիկն համակրութիւն կը դնեն առ աստուածային քարոզիչն արդարութեան, և երկար ժամանակ ուրոնելէն զինի՝ այժմ կը տեսնեն իրենց մէջ, կը ծանաչեն, կը սիրեն և կը փափաքին նորա խօսքերն լսել, որք լի են շնորհօք եւ ճշմարտութեամբ: Յանցանք կը համարէք, աւանդ, որ թագաւորն սրբութեան, թագաւորն սրբոց, անհուն խանարհութեամբ, սեղան նստած է մեղաւորաց հետ, որպէս զի այս պատեհ առթիւ գրաւէ նոցա սիրտն ու հոգին: Ինչո՞ւ արդեօք դուք եւս ձեր սեղանն չէք հրաւիրէր

զՅիսուս: Նա ձեր սեղանն եւս կը գոյ: Նա կ'երթայ, ուր որ զինքն կոչեն. և եթէ մի օր Փարիսեցին եւս հրաւիրէ իւր մօտ ծաշելու, պիտի սիրով երթայ այս ամենաբարի Փրկիչն և թերեւս այս սեղանին վերայ եւս պիտի հնչեցնէ իւր ամենէն սրտաշարժ և ամենէն վըսեմագոյն քարոզն: Բայց դուք կ'ասէք. միթէ հացկերոյթն քարոզութեան տեղ է. միթէ ռետելով և խմելով վարդապետութիւն կը լինի: Ի՞նչ պատրաստութիւն, ի՞նչ տեղ, ի՞նչ լսարան է այս, ուր բարեպաշտութիւն կը քարոզուի: Միթէ այն է տեղին և եղաւնակն քարոզից և վարդապետութեան: Գիտեմ, գիտեմ, որ ըստ ձեզ, պէտք է հեռացնել այս սեղանն, պէտք է վերցընել այս կերակուրներն, գինիներն, ծաղիկներն եւ թերեւս այս կանաչեղէններն իսկ, և շուտով պատրաստել քարոզութեան ամբիսն մարգարէին համար: Միթէ Յիսուս շատ անգամ, առանց յառաջաբանի և առանց հանդիսի, խօսեցած չէ՞ երկնային բաներու վերայ, կամ մի ձիթենեաց հովանւոյն տակ, կամ մի ձորակի տիանց վերայ, կամ մի մեծ ճանապարհի փողոց մէջ: Ի՞նչ է ուրեմն ձեր խնդրածն, ով դուք մարմնաւոր և կեղծ հոգեւոր մարդիկ: Ի՞նչ է այս ժողովն և հացկերոյթն, Յիսուսի Քրիստոսի համար, եթէ ոչ պաւտեհ առիթ, սրով կարող է խօսքեր խօսիլ հոգեաց խաղաղութեան համար: Միթէ յանցաւոր են այն խնձոյքներն ու հացկերոյթներն. — Բայց դուք մինչեւ ցայսօր այնպէս կարծած չէք և երբեք խնձոյքներն դատապարտած չէք: Ի՞նչ կարող է արգիլուլ ուրեմն, որ Յիսուս Քրիստոս եւս բազմի ի սեղան խնչոյց:

Եթէ հացկերոյթներն յանցաւոր են, դուք ինչո՞ւ յաճախ հացկերոյթներ կը կազմէք: Արդե՞ք են ուրեմն այն

սեղաններն, այն կոչունքներն, ուր կարելի չէ շահաւէտ խօսք խօսիլ և, ուր, բոլոր ձեր կարծեաց, մի բարեպաշտ մարդ կարող չէ նստիլ: Բայց թողունք այն հարցմունքներն և նայինք, այս բարեշուք կոչնականի գործքերուն և խօսքերուն: Յովհաննէս Մկրտիչն, զոր դուք ընդդիմակաց կը համարէք Յիսուսին, Յովհաննէս Մկրտիչն իւր անապատին մէջ միթէ պիտի աւելի շատ խօսէր, աւելի օգտաւէտ խօսէր: Լաւ նայեցէք, լաւ 'ի միտ առէք, նա որ այժմ սեղան կը նստի մեղաւորաց հետ, մի թէ բնաւ նորան պիտի չընմանի, որ անապատին մէջ ուրիշ կերակուր չունէր, բայց միայն մարտիս և մեղք վայրերն: Վասն զի ոչ ապարէն մի և նոյն վարդապետութիւնն, մի և նոյն խօսքն է 'ի բերանս երկոցունց: Բան մի կայ միայն, որ դիտողութեան արժանի է. տեղիս առած է Նախընթացի ճակատէն այն տխուր խտտակեցութիւնն, որով երբեմն մթապնած էր, և թագաւորած է նորա տեղ երկնային իմն խաղաղութիւն և ուրախութիւն: Բայց ասացէք համարձակ, ի՞նչ կը խօսի նա, որ արժանի չէ այն երկիրին, զոր կը բանայ ձեզ, և այն Աստուծոյն, զոր կը քարոզէ ձեզ:

Ախ, թողէք ինձ, որ ես ասեմ ձեզ: Երբ կը համարձակիք դուք յանդիմանել եւ կշտամբել այս կամաւոր աղքատն, որ գլուխ գնելու տեղ չունի և իւր օրերն արեգակի ջերմութեան տակ կ'անցնէ և իւր գիշերներն առանց ծածկութիւն և ապաստանի. երբ կը կըշտամբէք զնա, որ միանգամ մեծատան հացկերոյթն ընդունեց, ինչպէս որ ընդունեց անապատի մէջ աղքատի հացի կտորն, այս կշտամբութեամբ դուք ձեր միայն չէք յայտնէր եւ գայթակղութեան խնդիր մի կը յաւելէք, որ բողբոջին անտեղի է: Ձեր ցաւն ոչ այս է և

ոչ այն, այլ թէ ինչո՞ւ Յիսուս մեծատան հրաւերն ընդունած և նորա հետ սեղան նստած է: Բայց ոչ ապարէն այս կոչունքին մէջ եւս կը խօսի չափաւորութեան, ժուժկալութեան, արդարութեան և վերջին դատաստանի վերայ, ինչպէս որ կը խօսէր ծախկներու ախանց վերայ և լերանց գաւաթմանց վերայ: Նա կը հրաւիրէ զձեզ 'ի սրբութիւն, նա կը զարթուցանէ ձեր յիշողութեան յաւիտենական օրէնքներն, զոր առ ոտն կոխեցիք. նա կը նկարագրէ ձեր վիճակն և ահա այս է, զոր կարող չէք տանիլ և կեղծաւորաբար դայթակղեալ կը ձեւանաք և իբր թէ չէք ուզեր ամենեւին անսուրբ տեղացի մէջ (կոչունքի մէջ) սրբութեան դասեր և խրատներ լսել: Ահ, աւելի լաւ պիտի լինի արդեօք լսել գաւթի մէջ, տաճարի մէջ, այն արիւնտու բեմի բարձրութենէն, այն խաչի արիւնտական բազմոյցէն, ուստի մի վերջին անգամ եւս պէտք է ուսուցանէ և օրհնէ զմարդիկ:

Կը տեսնենք ահա, որ եթէ այն պիտի մի դիւրին քննութեամբ համադրած լինէին, թէ մի և նոյն հոգին է 'ի Յովհաննէս Մկրտիչ և 'ի Յիսուս Քրիստոս, մի և նոյն վարդապետութիւնն է և բարոյականն. եթէ քննած և համոզուած լինէին, որ ոչ Յովհաննէս սրբութիւնն առանց կարեկցութեան և գթութեան է և ոչ Յիսուսի Քրիստոսի կարեկցութիւնն առանց սրբութեան, այնուհետեւ հարկ չ'էր լինիր ամենեւին երկրորդ քննութեան դիմել համոզուելու համար, որ մի միայն Մեսիայի և իւր նախընթաց Կարապետի վարդապետութիւնն է արժանի ընդունելութեան: Երբ վարդապետութեան միութիւնն հաստատուէր, անհնարին էր որ պարզութիւնն, սրբութիւնն և գեղեցկութիւնն եւս ընդ նը

մին չը հաստատուէին : Ակներն պիտի տեսնուէր այնուհետեւ, որ երկու մարդարէքն եւս կը հրաւիրեն զմարդ ճանաչել զինքն և ՚ի միտ առնուլ իւր վախճանն ու կատարածն : Երկոքեան ևս կը ջանան զարթուցանել մարդոյ խղճին մէջ զղջում և սորջանք : Երկոքեան ևս մարդն Աստուծոյ ներկայութեան բերելով կը պարտաւորեն ծուռեղ չորել այս թշնամանեալ աստուածութեան առջեւ : Երկոքեան եւս կը քարոզեն ամենամաքուր առաքինութիւն և կը խնդրեն տպաւորել մարդոյ հոգւոյ մէջ արժանաւոր իղձեր և միտումներ : Երբ այս ամենն տեսնուէր, ճանաչուէր և խոստովանուէր, գայթակղութիւնն իսկոյն կը դադրէր : Բայց կարծեմ թէ այսու եւս գոհ պիտի չը լինէին, այլ պիտի ցանկային իմանալ թէ քանի որ Յովհաննէս և Քրիստոս հոգւով և վարդապետութեամբ համաձայն են իրարու հետ, ինչո՞ւ համար կենցաղովարութեան մէջ իրարմէ կը տարբերին : Ինչո՞ւ համար առաջնոյն իմաստութիւնը տեսակ մի տխրութիւն և վայրագութիւն ունի : Ինչո՞ւ համար երկրորդին իմաստութիւնն յայտնի կերպիւրնկերական է և համակրական : Թերեւս սոյն երկու մարդարէից սրբութիւնն և բարոյականի մաքրութիւնն ու վսեմութիւնն իմանալէն զինի, սոյն կենցաղավարական տարբեր պարագաներն եւս կամին իմանալ : Ինչպէս որ շատ բանաւոր չ'էր սոյն տարբերութեանց առթիւ ուրանալ Յովհաննէս և Յիսուսի մէջ եղած կական նմանութիւնն, նոյն պէս բանաւոր է և բնական սոյն նմանութիւնն ճանաչելէն և հաստատելէն զինի խոյղ և խնդիր լինիլ տարբերութիւնն իմանալու : Ինչո՞ւ, վարդապետութեամբ, սրբութեամբ և բարոյականաւ մի են Յովհաննէս և Յիսուս Քրիստոս, իսկ կեցութեամբ տարբեր :

Ահա՛ երկրորդ առիթ մտատանջութեան Հրէից և իրենց նմանեաց :

Հրէից մէջէն նոքա, որոնք առաջին քայլն արած էին, այսինքն երկու մարդարէից վարդապետութեան միութիւնըն ու բարոյականի սրբութիւնն ճանաչած էին, իսկոյն երկրորդ քայլն եւս արին, այսինքն թէ ինչո՞ւ համար կեցութեամբ կը տարբերին Յովհաննէս և Յիսուս : Նոքա ասացին ինքնին, որ հոգւով միացած սոյն երկու սուրբ անձանց մէջ տեսնուած տարբերութիւնըն պատահական չէ, այլ բանաւոր և նաև նախատեսուած : Նոքա ասացին, որ անշուշտ սոյն տարբերութիւնն նըշանակութիւն ունի և է անտարակոյս ՚ի շինութիւն և ՚ի կրթութիւն մարդկութեան : Մեր Փրկիչն ո՛չ թէ վատ նշան կը համարէր, այլ ընդհակառակն կամէր, որ սոյն տարբերութիւնն նկատուի և տեսնուի : Եւ երբ սոյն տարբերութեան համար խնդիր կը յուզուէր, մեր Տէրն չարհամարհեց պատասխանել : Յովհաննիսի աշակերտքն եկին և ասացին Յիսուսին. « Ընդէ՞ր մեր և Փարիսեցիքն պահեմք յաճախ և քո աշակերտքն ո՛չ պահեն » : Յիսուս պատասխանեց. « Միթէ՞ մաքթ ինչիցէ մանկանց առաքաստի սուգ առնուլ մինչ վեոյայն ընդ նոսա իցէ » : Մատ. Թ. 14-15 :

Երկու բան կը նշմարուի Յովհաննէսու աշակերտաց հարցման մէջ. առաջինն է զարմացումն Յիսուսի աշակերտաց վերայ, որ բնաւ չեն պահեր. վստի զի պահեցողութիւնն էր, որ իրենց աւելի բնական և օրինաւոր կ'երեւէր. և ընդհակառակն ոչ պահեցողութիւնն իրենց զարմանքն կը շարժէր : Իսկ երկրորդն է այն, որ միայն իրենք չեն պահօղն, այլ Փարիսեցիք եւս կը պահեն ՚ի հնուց անտի : Եւ այս պատճառաւ Փարիսեցւոյ օրինակն յառաջ

կը բերեն, որովհետեւ նոցա պահեցու
ղութիւնն եւս բնական կ'երեւի ինչ
պէս իրենցն : Ուրեմն պահքն է այս
տեղ կանոնաւորն և ստիպականն : Իսկ
ընդհակառակն՝ ոչ պահեցողութիւնն
է բացառութիւն և նորութիւն : Մեր
Տիրոջ պատասխանն գրեթէ մի բառի
մէջ է, բայց այս բառն է մի ճառա-
գայթ լուսոյ . « Փեսայի բարեկամներն
կարող չեն պահել, քանի որ Փեսայն ի-
րենց հետ է » . և ո՞վ է այս Փեսայն .
— ինքն Յիսուս Քրիստոս :

Այսպէս ուրեմն, ամենքն, որոնք
Յիսուսէն առաջ էին և նորա հաղորդ-
դատութենէն հեռի, կը պահէին .
Յիսուս Քրիստոս պարզապէս չը յայտ-
նէր այս կէտն, բայց նորա տուած պա-
տասխանէն լիովին կը հասկացուի :
Վասն զի ոչ — պահեցողութիւնն իւր
հետ եղածներուն համար արտօնու-
թիւն կը համարի : Սակայն զանազա-
նելուէ Փարիսեցւոց և Յովհաննու ա-
շակերտաց մէջ եղած տարբերութիւ-
նն, զոր իրենք չեն ուզեր զանազա-
նել : Փարիսեցւոց պահքն ձեւ մի էր,
յորմէ գաղափարն հեռացած էր, կամ
աւելի լուս է տեսել, մինչդեռ ՚ի սկզբն
պահոց գաղափարն էր՝ գաղափարորո-
մութեան ապաշխարող սրտի, այժմ
փոխած էին Փարիսեցիք ուրիշ գաղա-
փարի, այն է կամաւոր զընդունութեան
և ձեռք բերած արժանաւորութեան :
Միով բանիւ, ՚ի սկզբն պահքն ա-
պաշխարութեան նշան էր, այժմ Փա-
րիսեցիք դարձուցած էին իբրեւ պար-
ճանաց նշան : Իսկ ընդհակառակն Յով-
հաննէս Մկրտչի պահքն հիմնուած էր
նախկին ճշմարիտ գաղափարի վերայ :
Թէ՛ նորա պահքն և թէ՛ մկրտութիւնն
պատկեր էին ապաշխարութեան : Յով-
հաննէս այն պատճառաւ կը պահէր և
պահք կը քարոզէր, որպէս զի կարու-
ղանար զգալի կերպիւ մարմնացնել և

պատկերացնել այն մեծ և անփափա-
սկ դրոշմն՝ թէ գլխումն, այն է լալն և
ստորջնոյն վասն մեղաց՝ է առաջին
պայման իրկութեան և միակ ճանա-
պարհ կենաց :

Բայց անշուշտ պիտի ասէք դուք
ինձ, եղբարք . ո՞չ ապաքէն Յովհաննէս
Մկրտչի՞ Փեսայի, այսինքն Յիսուսի
Քրիստոսի, բարեկամներէն մին էր :
Ո՞չ ապաքէն սրտով Փեսայի ընտանու-
թեան մէջ կը բնակէր : Ի՞նչպէս կա-
րող էր նա արտմիլ, և սգոյ ու արտա-
սուսաց առաջնորդ լինիլ տրտմեալ հո-
գիներուն : Ո՞չ ապաքէն զՅիսուս Քր-
իստոս տեսած ժամանակ յայտարարեց
նա, որ իւր ուրախութիւնն լցեալ է :

Տարակիշ չը կայ, եղբարք, որ Յով-
հաննէս Մկրտչի Փեսայի բարեկամնե-
րէն և փեսաւորներէն մին էր և հետե-
ւապէս իւր ուրախութիւնն կատա-
րեալ էր : Բայց սոյն Յովհաննէս Մր-
կրտչին, որ յինքն կ'ամփոփէր բովան-
գակ Հին Աստուծանն, բոլոր հին
մարգարէքն, որոց շղթայն իւր մէջ
կ'եղերէր, պաշտօն ստացած էր ա-
պօշխարութիւն քարոզելու : Նա իւր
քարոզութեան սուր եւ պատուաւոր
խափաշ կը բանար այն ակօսներն, զու-
րըս յետ ստիպեալ ժամանակի պիտի մը-
շակէին, պիտի պաղարբերէին երկնային
արեգական կենդանորար ճառագայթ-
ներն : Նա սրտերն կը պատրաստէր
զՅիսուս Քրիստոս ընդունելու համար,
և ինչո՞վ կամ ի՞նչպէս կը պատրաստէր .
— ապաշխարութեամբ : Տիտէր էր նա
րա պաշտօնն և տխուր այն տրտմու-
թեամբ, « Որով սիրուն յուրախութիւն
կը փոխի » . Է՞լէս : Տիտէր էր իրա-
պէս և պարզապէս : Թէ՛ եւ մարգարէ,
բայց իբրեւ մարգ և մեղաւոր՝ կը կրէր
իւր սրտին մէջ այն ներքին տրտմու-
թիւնն, զոր կը կրէ մեղաւորն, երբ
կամաց կամաց կը զգայ իւր խփական

միջոցն, կը ճանաչէ իւր մեղաւորութիւնն, կը ճանաչէ իւր ներսորութեան կարօտ դրութիւնն, կը ճանաչէ, որ զրկուած է Աստուծոյ առջեւ յամենայն փառաց և ՚ի պատուոյ : Յովհաննէս Մկրտիչ, առանց ինքնին ապաշխարելու՝ ապաշխարութիւն չէր քարոզեր : Նա ներկայացուցիչ էր մարգկային խրդձի, ինչպէս Յիսուս Քրիստոս ներկայացուցիչ պիտի լինէր աստուածային արգարութեան : Յովհաննէս կը տեսներ ամենամեծ և խորհրդաւոր ժամանակակէտն հասած : կը տեսներ իւր թշուառ ազգի վիճակն, զոր իւր մէջ կը կրէր բովանդակ : կը տեսներ տապարն առ արմին ծառոյ : կը տեսներ աստուածային ցոտումն, որ պիտի զեղանէր ողորմութեամբ և գթութեամբ հանգերձ, կը տեսներ այս ամենն եւ կ'աւանդուէր ամեն եզրանակ գործ դընել, և թէ՛ բանիւ և թէ՛ գործով զեկուցանել իւր ազգին :

Յովհաննէս էր կենդանի ուսն, կենդանի մուրճ, զրկուած սրտերն բեկանելու համար՝ ուստի և իւր կեանքն իւր պաշտօնի խառութեանն կը համակերպէր : Հազարաւոր խառութիւններ գործ կը գնէր իւր անձին դէմ, տաժանելի խառակեցութեան մէջ զինքն կը կրթէր : բայց այս ամենն ասկումին անկատար նշան էին այն խառութեան, որով կը արտփ ճշմարտապէս ապաշխորող սիրտն : Յովհաննէս Մկրտչի բնական անապատն մի դաս է և միանգամայն մի սրտակեր : Դաս է նոցա համար, որոնք տակաւին չը գիտեն թէ ինչպէս աշխարհիս գրգռոյններն, աշխարհիս յազումներն գիւրութեամբ կը ծածկեն կը լսեցնեն խրճի և Աստուծոյ ձայնն : Պատկեր է այն անապատն այն մեղքէ յաղթահարեալ հագւոյն, որոյ մխիթարութիւններն յանկարծ կ'ըսպարտին, և իւր շուրջն ուրիշ

բան չը տեսներ, բայց միայն իւր մեղքին — տխուր անապատ : Յովհաննէս օգոյ խառութեան կը մտնէ իւր անձն, խոշոր ուտելիքներով կը սնանի, իբրեւ պատկեր այն ապաշխարող մեղաւորին, որ զինքն իսպառ անարժան կը համարէ աստուածային շնորհաց և մինչեւ անգամ այն բարիքներուն, զոր հաւատարապէս կը բաշխէ ամեն արարածոց : Յովհաննէս Կորապետի ընթացքն թէ՛ բանաւորէ և թէ՛ գերբնական : Նորա վարքն, նորա ընթացքն յաւիտեան պիտի նշան և օրինակ լինէր ապաշխարութեան : Արդ՝ ամեն ապաշխարող հոգի բնական է այն անապատին մէջ, կերակրուած է սոյն վայրենի կերակրով, և այս նուազ և ողբալի մերկութեամբ ներկայացած է աստուածային արգարութեան բարկացոյց նայուածքին :

Բայց ահա՛ ասիկ Գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի : ահա՛ ասիկ Փետոյն մարդկութեան ՚ի սուգ արամութեան : Ահա՛ ասիկ Հրեշտակն Ուխտի : ահա՛ ասիկ Միջնորդն : Եթէ ամենայն ինչ ՚ի Յովհաննէս Մկրտչի պիտի համապատասխանէր իւր ներկայացուցած գաղափարին, ոչ ապաքէն ամենայն ինչ ՚ի Յիսուս Քրիստոս պիտի յայտնէ մեզ թէ ինչ է Յիսուս Քրիստոս : Այո, եղբարք իմ, առանց խօսին սպասելու եւս՝ տկներեւ կը յայտնէ մեզ Յիսուս թէ ինչ է ինքն : Վասն զի նորա բոլոր պաշտօնն արդէն մի երկար չարաբանք է, նորա բովանդակ կեանքն մի չարաչար մահ է : Ո՛չ թէ միայն մարդ պիտի լինի նա, որ նորա համար արդէն կը նշանակէ մեռնիլ : բայց որովհետեւ մեք մեղաւոր գորով պիտի չը հասկնայինք՝ թէ ոչ թագաւորական ծերանի, ոչ մեծութիւն, ոչ գանձ պիտի չը կարողանային յարգարեւ այն հրաշալի իջումն, ուստի այն

ուշայնութեան մէջ նա պիտի որոնէ մի տեղի յայտնի ուշայնութիւն, նա, մարդկութեան համար իւր անձն ուշայնացնելով՝ պիտի յառաջէ, պիտի իջանէ ի մահ, նա պիտի լինի ազքատ, պիտի լինի անշուք և անարգ, նա տեղ պիտի չունենայ իւր գլուխն հանգչեցնելու համար: Նա ամեն բանի պիտի զիջանի, պիտի պահանջէն եւ նա բնաւ պիտի չընդգիմանայ: Ազքատ ներու, բորսաներու և անարգ մարդկանց ընկերութեան մէջ նա պիտի կրէ, ի պատահել հարկին, քաղց, ծարաւ, ցուրտ, տոթ, զրկանք և նախապնք: Բայց մի պահանջէք Յիսուսէն, ինչ որ կարող չէ ներկայացնել. մի պահանջէք զգնումն և ապաշխարութիւն, որ օտարօտի է նորա սուրբ որտին, սուրբ անձին համար: Յովհաննէս Մկրտիչն աւանդատն ինեզրեց՝ անապատին համար, քաղցն՝ քաղցին համար, զրկումն՝ զրկման համար, չբաւորութիւնն՝ չբաւորութեան համար: Բայց այսպէս չէ մեր Տիրոջ կրածն: Նա պիտի կրէ, պիտի չարչարի առաւել քան զՅովհաննէս, բայց ոչ թէ իւր անձն օգնութեան համար, այլ այն բարեաց համար, զոր կամի անել կամ արած է մարդկութեան համար: Սաղայն, բաւորութիւնն, որ նորա միակ օրէնքն է, մարդասիրութիւնն, որ նորա սկզբունքն է, պէտք է զինքն վարեն ամեն տեղ: Նա պիտի լինի մերթ մեծամեծաց սրա-

լաաներու մէջ, եթէ մեծամեծք զինքն կոչեն. մերթ և աւելի յաճախ պիտի լինի ազքատաց մօտ, եթէ ազքատ ներն զինքն խնդրեն: Միով բանիւ, նա կը գթայ ինչպէս մեծամեծներուն, նոյն պէս և ազքաւներուն: Ասոն զի կը տեսնէ նա, որ մեծատուններն խակ, որք երջանիկ կ'երեւին, իրենց մահէն զինի, իրենց ունեցածէն կողոպտուելէն զինի, դարձեալ իրենց բաժին թշուառութիւնն պիտի ունենան: Ուրեմն մի պահանջէք, որ չը մոռնէ մեծատանց ընկերութեան մէջ. թողէք որ նորա ներկայութիւնն սրբազարծէ նոցա առ ներն ու հացկերոյթներն. նորա աստուածային խօսքերն ուղղեն, սրբազարեն նոցա ուրախութեանց և զուարճութեանց յիմարութիւնն: Ինչպէս Աստուած, նոյնպէս և Մարդասիրութիւնն ամենուրեք է: Արեգական ճառագայթն ազդեղութեան վերայ ընկնելով՝ չը սղծուիր. Յիսուս Քրիստոս մեղաւորաց ընկերութեան մէջ մոռնելով՝ չը կորսնցնէր իւր սրբութիւնն: Եթէ նորա պաշտելի սրբութիւնն ու անարատութիւնն արատաւորուելու լինէր, այն վայրկենէն պիտի արատաւորուէր, երբ մարդկանց մէջ բնակեցաւ, մարդկանց հետ խառնուեցաւ, Աստուածութենէն մարդկանց կարգն իջաւ:

(Շարունակելի)

ՏԻՓՏԻԿՈՆ

Կ Ա Մ

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳԻՐԻՔ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ (*)

Եթէ յաւերժական և անմահ յիշատակութեան տենչ բնաւորական ինչ իցէ 'ի կիրոս մարդկան ազգի՝ անկեալ յարարչախնամ Տեսչութենէն, զայն աւանդիկ որ 'ի վաղ ժամանակաց անտիկացին հրաշակերտք, եւ անմահութեան հետախնդիր հոյակապից արանցըն արարք՝ բաւականութեամբ ուրեմն մեզ լուսաբանեն:

Քանզի էր աղագաւ արդեօք Բաբիլոնին այն երկնաշէրձ ամբարտակ 'ի հսկայիցն առաջնոց կանգնեալ. եւ կամ Եգիպտացոյն անհնթութ ըրր գունք մինչեւ ցայսօր ժամանակի դեռ յոսին կայեալք. եթէ ոչ զի 'ի սոյն բնաւորական կրից շարժեալ և ըղձակերտեալ մարդկանն՝ նոքիմբ զանձանց իւրեանց գուն գործեցին յաւերժացուցանել զյիշատակ դարուց 'ի դարս:

Բեր այսպէս անցանել ընդ համօրէն պատմութիւնս զսռաջնոց դարուցըն անցաւորաց. եւ ահա՛ ոչ յայլ ուստեքէ լիցի մեզ երբէք տեսանել ինչ մի 'ի հրաշակերտ յօրինուածոց

(*) Սոյն երկասիրութեան հեղինակն է Գաբրիէլ Դպիր Փօթիկանցի, արղւնաշատ և համբաւաւոր վարժապետ, որոյ անունն օրհնութեամբ էր յիշուի բոլոր Ռուսմիայ մէջ: Թէ՛ մեծանուն վարժապետի և թէ՛ իւր նկարագրած ազգային Բարեբարաց յիշատակն անեղձ պահպանելու և յետոց աւանդելու համար արժան կը դատուի Ամապրոյս միջցաւ հրատարակել սոյն գրաւոր աշխատասիրութիւնն, որ օրինակուած է 'ի Փօթիկան մեր հովուական այցելութեան ժամանակ, Հեղինակի արժանաւոր աշակերտ Տ. Պօղոս բարեկրօն քահանայի ինքնագիր օրինակն:

Մ. Վ. Մ.

մարդկանն, կամ 'ի սիրալի գործոց նոցին արութեանց, եթէ ոչ 'ի սոյն աւանդ աղբերէ յառաջ բղխեալ: Որ զի և կարի քաջագէտ իսկ առ տեղեաւս զանհամար Դիւցադնութեանց մերութիւնս առ գեղեցիկ ասպացոյց 'նրթոյ բանիս, այլ զի Խորէնեան քերթողաց պահեալ մնաց այն, և կամ Նդիշէից ու մանց համեղաբանից, շատ է մեղ պատուել զլուութիւն. քանզի եւ բանիս նորատակ ոչ յընդհանուրն անդ, եւ 'ի յոյժ հեռաւորութեամբ անջատեալ սրն առ 'ի մէնջ ձգտել պարապել, այլ որ ինչ 'ի յետին ժամանակս և 'ի մերում յայսմիկ քաղաքի եղեն յիշատակութեանց արժանի արարք և աղաւսիրական բարեւաւութեանց արգասիք, զայնս և եթ 'ի մասնաւորի փոքրաբանել ջանամք, տալով ասպագայից ծանօթութիւն ինչ համառօտ, միանգամայն և խրախոյս յորդորատու առ նմանօրինական ժրանալ, և 'ի տրիտուր գեղեցիկ վաստակոյց և առաքինութեանց՝ զանմահ յիշատակութեան ըղձակերտել փառս:

Բայց որպէս զի մի առ կարի հաւմառօտութեան և առ ամփոփ զիրան պահելոյ՝ երեւեսցուք զանց առնել և զյոյժ կարեւորօքն 'ի գլխաւորութիւնս առաջագիր գործոյս, վասնորոյ և փոքր ինչ 'ի վերուստ առեալ զթել բանին՝ կաղուք նախ գիտել թէ՛ ո՛ւստ ուստեք եղեւ մեղ յայտոսիկ կողմանս եւ կաւորութիւնս, և կամ յորո՞ւմ ժամանակի և զի՞նչ ինչ 'ի հնոց անտի առ մեզ կայցեն նշտարք յիշատակութեանց: Ապա և որ առ մերովս ժամանակօք գործեցան՝ յարեսցուք զինի, բովանդակեալ զամենայն յերկոսին մասուենս: Յառաջնութիւն ցուցանելով եթէ՛ նախնիք մեր յընթացս անդ մեռաւաներորդ դարուն եկեալ իցեն յԱնույ և բնակեալ

յայտոսիկ կողմանս, թէպէտ և չիցեն թողեալ յիշատակութիւնս ինչ զայնր ժամանակի և զեղութեանցն, և ոչ իսկ թէ ո՞ր ուրեք կատարէին հոգեւորական պաշտամունք նոցա, ըստ որում անաղան ուրեմն տեսանին շինութիւնք Եկեղեցեաց յայտոսիկ վիճակս:

Իսկ յերկրորդումն առաջի արասցուք թէ որչափ ինչ 'ի սկզբնաւորութենէ դարուս մինչև 'ի ներկայիս գործեցան աստանօր յառաջատուութիւնք 'ի նիւթ ազգային շինուածոց, նորագութեան ասեմ սրբոց Եկեղեցեացն, և նոր 'ի նորոյ շինութեանց ազգային Գպրոցացն, յաւելուածով յիշատակութեան յատուկ անուանց առաքինացելոցն 'ի ներկայիս առատանուէր տրուք առ մշտնջենաւոր հաստատութիւն զբրամագլխոյ իրիք յանուն նորակաւոյց Գպրոցացն:

Մ Ա Ս Ն Ա.

Ապաքէն, որք միանգամ յակն զմե. րովք սրտմութեամբք արկին, նոցա և յայտնի իսկ է բաղմնդիմի հարստահարութեանցն տեսարան և աւեր աչխարհիս Հայոց. եւ մանաւանդ բնիկ Հայրենւոյն մերոյ Անի քաղաքի. որ քան զամենայն առաւել քամեաց է արբ զբաժակն բարկութեան զբաժակ սրտմոտութեան յերեսաց արոտքին և 'ի ներքին թշնամեաց յաւուրս Մանուկիս կայսեր Յունաց իբր 'ի 1046 ա. մին Քրիստոսի և յետ նորա յաւուրս Ալիաթանայ Պարսից արքայի, որ յաւուրն ներկեաց զհրաշակնրան զայն եւ զմարդաշատ քաղաք, և որոյ ճարակ ետ զբնակիչս նորուն: Ուստի և որք միանգամ մաղապուր զերծան յանօրէն երկաթայն տարադէմ գնացին փախըստեայք յայլ և այլ կողմանս աշխարհի.

և լին բնակութեամբ զսահմանս օտար ազգաց:

Եւ ահա զայսու ժամանակօք իբր 'ի 1060 թուականին Քրիստոսի, բազմութիւն Անեցւոց և շրջաբնակ ազգայնոց միաբանեալ ելին 'ի Հայաստանէ, և սկսան ուղեւորիլ գէպ 'ի Մուտալիայ և 'ի Լեհաստան, որպէս հաւաստի ցուցանեն մեզ բանք Հայր Մինաս վարդապետի Բժշկեան 'ի գիրսն անուանեալ ձանադարհորդութեան 'ի Լեհաստան, ուր մանրամասնաբար պատմէ զամենայն անցիցն անցելոց Անւոյ քաղաքի և ցրուելոյ բնակչաց նորուն յայտոսիկ նահանգս:

Այլ աստ են տարակուսանոց իբր, զի բնաւ և ոչ 'ի միում 'ի քաղաքացս յայտցանէ Մուտալիոյ չգտանին հետք ինչ հնութեան շինուածոց կամ Եկեղեցեաց Հայոց, որպէս և ոչ իսկ յիշատակարանաց անգամ, որ զայնր ժամանակին երեւեցուցեն զանցս և զեղելութեանցն հաւաստիս: Քանզի լուտուգապէս ասել մի միայն 'ի գրոց անտի Բժշկեանին է մեզ հմտանալ զայսմ ամենայնէ, որպէս նաեւ զհնութենէ Եկեղեցւոյ քաղաքիս որ յանուն սուրբ Աստուածածնին, զորմէ ասէ լինել աւանց իբր հինգ հարիւրոց: Այլ թէ ուստ ուստեք առեալ իցէ նորա զայս ծանօթութիւն, չ'ունիմք ստել. զի և ոչ ինքն իսկ յայտ առնէ, թերեւս յաւանդութենէ և եթ լուեալ և կամ դուցէ լեալ յաւուրս նորա արձանագրութեան իրիք 'ի ժամանակաց անտի շինութեան, որ արդ չիք 'ի միջի: Քանզի որ այժմս կայ տակաւին յարտաքուստ Եկեղեցւոյն 'ի վերոյ դրանն յարեւմտից կուսէ՝ ոչ վասն Եկեղեցւոյն ինչ, այլ վասն գաւթին շինութեան առնէ յիշատակութիւնս, որպէս տեսցի յօրինակէդ գաղափարելոյ հարազատութեամբ:

« Շինեցաւ գաւիթս այս գովելի ՚ի ժամանակի Եկեղեցականութեան Մահտեսի Օգոստոսի, արդեամբք Պօթուշանու եղեալ ժողովրդեան, ՚ի թուին ՌՄԼԲինո: Իսկ քան զայս հնագոյն ինչ չունիմք բնաւ յանկեան ուրեք. ուստի և շինուած հնութեան Եկեղեցւոյն մընայ անբացայտոյ և միայն որչափ ինչ ՚ի յիշատակեալ գրոց անտի ցուցանի, զոր վերագոյնդ նշանակեցաք:

Եւ ՚ի լինիլ այսմ այսպէս, այնուհետեւ մնայ հաւատալ թէ հնագոյնն քան զամենայն Եկեղեցիս Հայոց Մոլտալիոյ, թերեւս և Վաղարիոյ և Պոգովինայու, իցէ մերս այս եկեղեցի. զի որ յայլ և այլ քաղաքս գտանին վիճակացս, իմա ՚ի Եւա, ՚ի Ռոման, ՚ի Ֆօբշան, և ՚ի Սուչավայ, միշտ խոնարհ են ժամանակաւ քան զսա, որպէս տեսանի ՚ի նմին գրուածի:

Եւ սակայն ՚ի նոյն իսկ ՚ի սրտամուծինէ ուսաք լինիլ զբնակութիւն մերոյս յայտոսիկ կողմանս իբր ՚ի մէջն անդ մետասաներորդ դարուն. և զիմորդ ապա մարթ էր նոցա գրեալ զերկերիւր և աւելի ամս թարց Եկեղեցւոյ կեալ, ժողովուրդ՝ որ քան զկեանս անգամ զկրօնիցն նախամեծար համարէր պաշտամուսնս. ժողովուրդ ասեմ Անւոյ քաղաքի, որ ելից առ հասարակ զամենայն վայրս Շիրակայ հոյակոստ շինուածովք տաճարոց և վանօրէից. և ասքս ընդ այնչափ ժամանակս կալ մնալ աստանօր անմասն յեկեղեցական պաշտամանց և ըստ գրելոյն՝ ՚ի Բաբելոնի հնոց ժողովրդեանն ՚ի մէջ ուռեաց կախել ըզԱտախարանս Աստուծոյ մերոյ՝ զիմորդ հնարաւոր:

Բայց կալցի որ որպէս և ասորմէ, ըստ որում քողարկեալ գտանի այս ՚ի ճշմարիտ տեսութենէ առ ՚ի չգոյէ հաւատոյ ապացուցութեանց:

Այլ ըստ իս անձին առանձինն

գժուարին է արդարեւ հաւատալ թէ յընթացս երկերիւր ամսոց թարց եկեղեցւոյ կեցեալ իցէ նոցա, սովորելոյն յաճախութեամբ վանօրէից և հոյակոստ տաճարաց, բայց յայլմէ կողմանէ, քանզի չիք ինչ ՚ի յիշատակութեանց որ լուսաւորաւոյն զերսն առաջի կացուցէ, մնայ իւրաքանչիւրոյն ՚ի կամս ապաստան հաւան լինել կամ ոչ իմոցս այս կարծեաց. զի և ոչ իսկ յայն ձգտիմք բանիւս հաւատարիմ զոյն գործելոյ ընթերցանելեացն, նա թէ և ասպարեղ իսկ կարգումքնութեամբ ՚ի վերոյ կալ և ստուգել եթէ ո՞ր արդեօք առաջինն այն առ ՚ի նախնեացն մերոց կանգնեալ եկեղեցի, և յորում ժամանակի, և կամ ո՞ք ոմանք նորա երախտաւորք և բարեացապարտք. զի այս ամենայն կարեւոր հանգամանք և ծանօթութիւնք սեպհականք համարին յիշատակարանաց որ և իցէ եկեղեցւոյ, որպէս և առ հինան եկեղեցւոյ է տեսանել, զի անուանք իւրաքանչիւր եւ բախտաւորաց և մանաւանդ շինողաց զեկեղեցիս առ յիշատակէ գրեալ պահէին ՚ի մատեան ինչ, որ Յսւնարէն ձայնիւ կոչէր Տիփֆլին, եւ ըստ մեզ Բնագիրք կամ Յիշագրութեանք Նիւղոյ, որպէս տեսանի առ որբոյն Ներսիսի Լամբրոնացւոյն, և մեծին Խոսրովու Անձեւացեաց եպիսկոպոսի:

Ե՞ր ասքս և մերքս ոչ զայն պահէցին շաւիղ, չգիտեմ: Այլ մերս իմա ինձ աստանօր զնախնիս եկեալս Անւոյ և բնակացեալս աստէն, որոց անկ էր արդարեւ թողուլ ձգել յետնոցն գէթ համառօտիւ յիշատակութիւնս ինչ զանհրամէշտ կարեւորաց ՚ի գիտութիւն, յորոց և մեր լուսաբանեալ բաւեալ շարունակութեան պարտապատել և իբրեւ ՚ի հիման վերայ զմերոյ ժամանակի զարարսն յօղել յաւելուլ:

Այլ ասիցէ որ, թերեւս և արաւ

րեստի իցէ նոցա զայսովիսեաց յիշատա-
կութիւնս և ի գիր արձանացուցեալ,
բայց ժամանակն ծախեալ սպառեալ
իցէ զայնս :

Ապօքէն և ինձ խոյ հաւանական
և գլխովն ախորժելի ի գեղեցիկ կող-
մն անգր յանկուցանել զկարծիադ ժա-
մանակին դնելով մեզս , որ գիտէն զա-
մենայն վատնել . եթէ ոչ վաղ ուրեմն
ի՞ճերունեայն խորնոյլուծեալ գտանէր
այս ի նմանօրինակ դէպս ինչ ի գիրսն ,
որ առ Սահակ Բագրատունի : Ուր յետ
յուզանեայ թէ քանի գժուարութիւն
էր ինքեան ընդ զանգիր ազգասիրին
այնորիկ Իշխանի և ի վէպ հանել զոր
ի սկզբաննէ անտի եղեն առ հինան Հա-
յաստանեայց քաջութեան արարք եւ
գրոյց յիշատակի արժանիք , յարէ տպա
և զվսն էրն . առ ի չգոյէ , ասէ , յաղ-
գի մերում և ոչ մի ինչ ի յիշատակա-
րանաց , զի և ոչ մի որ պէտ յանձին
կալաւ մատենագրել զայնցանէ , և ա-
հա ըստ այսմ և զմերոյս իմաստասի-
րել թերեւս ոչ ինչ տարադէպ , մանա-
ւանդ թէ և կարի քաջադէպ :

Մի ապա ստգիւտ ինչ արկցի զեր-
կասիրութեամբս այսուիկ փոքու , իր-
բեւ որ չունիցի յինքեան զառ ի վա-
ղնուց տեղեկութիւնսն , ըստ որում ,
որպէս տեսաւ ի վերոյ , համայն ան-
յայտութեամբ գտանին վարագուր-
եալք . մատիցուք ուրեմն որ յառաջի-
կայս նիւթ , սկիզբն առնելով երկրոր-
դի մասին :

Մ Ա Ս Ն Բ .

Զինչ հաւատարմագոյն արդեօք
և ճշմարտատիպ բանից տեսութիւնք ,
քան որ ինչ յականատեսն շինութենէ
յառաջ բերեալ մատուցին . եւ ա-
հա յերկրորդում յայսմիկ մասին ոչ

եւս կարծ ի կարծ բանից , և ոչ որ ի
լոյս եւ եթ զըուցաց յառաջ բերու-
թիւնք , այլ որոյ մեզէն խոյ եղեալ ա-
կանատես եւ կամ յականատես ան-
ձանց՝ առ պատշաճ յօդուարութեան
գործոյս քաղեցան ծանօթութիւնք ,
զնոսին և հաղորդել կայ մեզ զինի եկե-
լոցն , երկուս առնելով ամս յօդուածս ,
զմին վսն եկեղեցեաց նորոգութեան
առանձինն և զմիւսն վսն նորակառոյց
շինութեան դպրոցացն :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա .

Որ ինչ միանգամ զառաջին շինու-
թենէ Եկեղեցւոյ Ս . Աստուածածնի
էին բանք , և զնորոյն հնութենէ հա-
ւանական կամ ոչ , հասուցաք արդէն
յառաջին մասի անդ , զհետ երթեալ
ծանօթութեանցն զառ ի հօրէն Մի-
նասայ ընկալելոյ . զարդիս մնայ միմի-
այն զվերստին նորոգութեանց նորին ,
և զերախտաւորացն առ նմին վաստա-
կաւորութենէ յառաջ բերել բան :
Բայց և յայն չէ ձեռն մխտալ աստու-
ցուք համառօտիւ նախ վսն կառուց-
ման միւս քաղաքիս , որ յանուն Ամե-
նասուրբ Երրորդութեան , որպէս զի
կարգաւ յառաջ մատուցին ամենայն
բանք արդեան շինուածոյս , որք առ-
հասարակ զառաքինութեան Ազգին
վերաբարդեն զհանդէս :

Արդ՝ իբրեւ հետզհետէ բազմա-
նայր Ազգ մեր ի քաղաքիս , և անբա-
ւական լինէր հին եկեղեցի սուրբ Սա-
ստուածածնին յիւրում՝ ծոցի կրել զաւ-
րեպաշտիկ հաւատացելոցն յորդու-
թիւն , այնուհետեւ այր իւրաքանչիւր
շարժեալ ոգւով աստուածաբաշտու-
թեան՝ եռայր յանձին տեսանել կան-
գուն միւս եւս եկեղեցի :

Ուստի իբր յաւարտութեւ տանն
երրորդ դարուն , մի ոմն յականաւոր

իշխանաց աղբիս Ա՛տոն անուն, ՚ի զոր մէ խեղճեան, այր երեւելի և աղեր-
ւատոհմ, և յորդիւնս ընժից զբազմօր
գերազանցեալ, յանձն էառ առատա-
ձեռնել որ ինչ ՚ի շինուած այնր եկե-
ղեցւոյ պահանջէին ծախք, յաւել ՚ի
վերայ զի և անձնիւր հաւատացեալ
ոչ զսցաւ իւր յիստինն նուէրս ինչ
մասնաւորս յիւրոց արգեանց ընծայել,
առ բաժանակից եւ հազորդ լինելոյ
վարձուցն անմահականաց: Եւ այնպէս
ձեռն ՚ի գործ արարեալ կանգնեցաւ
նոյն Եկեղեցի յանուն սրբոյն Օգ-
սենտիոսի վկային, զորմէ եւ ականա-
տեսքն ՚ի ճերմակեաց պատմեն թէ ՚ի
ժամանակս շինութեանն նորս այս եկե-
ղեցւոյ, տակաւին նշմարէին անդանօր
աւերակք ինչ հնութեան այնր վաղե-
մի եկեղեցւոյ:

Թերեւս և յայս իսկ ակնարկեցին
բանք նորին իսկ Բժշկեան Հօրն ՚ի ձա-
նապարհօրդութեան անդ, ուր յետ
ասելոյ զեկեղեցեաց մերոց լինիլ եր-
կուս և ցուցանելոյ թէ երկրորդս այս
է նորաչէն, յարէ անմիջապէս թէ՛
«Աստանօր երեւին աւերակք հին շի-
նուածոց»:

Այլ որ առաւել եւս հաւանական
գործէ մեզ զայս, է յիշատակարանն՝
որ ՚ի ներքոյ խաչադրոյժ երկուց մօր
մարինաց զետեղելոց առ երկօրմբք
դրամբք եկեղեցւոյն, որ այսպիսի յի-
շատակութիւնս առնէ:

«Յիշատակ է Խաչ՝ Բոտացի տիրա-
ցու Խաչէրեանց Յարութիւնի որդի
Պետրոսին և իւր համայն կենդանեաց
և ննջեցելոցն, որ ՚ի դուռն Փօթիշանու
նորաչէն Ս. Օգոստինոսի անուամբ կա-
ռուցեալ եկեղեցւոյն, թուին ՌՁՂԵ»:

Ուր որպէս տեսանի, յիշատակա-
տու սոյն խաչադրոյժ քարանց՝ առանց
ինչ միտ դնելոյ նորոգ անուան Եկե-
ղեցւոյն, որ է Երրորդութիւն, ընդ հը-

նոյն շփոթեալ ասէ լինել անուամբ
սրբոյն Օգոստինոսի կառուցեալ:

Բայց զայսպիսեաց աստի ոչ եւս
փոյթ է մեզ բանս լայնել երկայնել,
զի եւ արդէն իսկ ՚ի սկզբան մասինս
խոստացաք չը մխել այլ եւս ՚ի զրոյցս
զորոց չունիցիմք հաստատուել ապա-
ցոյցս: Այլ ՚ի կարգ բանիս եկեալ՝ բե-
րեմք ՚ի վերայ թէ՛ սոյն այս եկեղեցի,
որպէս և հօղովք ՚ի զարգուց նորա մե-
ծագոյն մասամբ, կամ լաւ եւս է ա-
սել, իբրու առանձին ինչ գործ համա-
րի առնն յիշատակելոյ, աղնուականի
և աղգասիրի և անմահական փառօք
պսակողի զանուն և զճեռ իւրուամի ալ-
գատոհմի: յորոյ ապացոյց յարեմք առ-
տէն և զօրինակ յիշատակարանին փո-
րաքելոյ ՚ի վերայ մարմարինի, և զե-
տեղելոյ ՚ի վերայ միջնադրանն ՚ի հա-
րաւոյ կուսէ, որ հայի ՚ի գաւիթ եկե-
ղեցւոյն:

«Հիմնարկեցաւ խաչապսակ սուրբ
Եկեղեցիս ՚ի քաղաքն Փօթուշան, յա-
նուն Ամենասուրբ Երրորդութեան,
արդեամբ Մահտեսի Օգոստինոսի, ՚ի
ժամանակս Հայրապետութեան ամե-
նայն Հայոց Տ. Ղուկասու Սրբազան
Կաթողիկոսին, աշխատանք և վերա-
կացութեամբ Տէր Մեղքոնին Դրեշու
Պուճատեանց Բօմանդի, եւ յիշատակ
լինի եօթն նախնեացն այս սուրբ Եկե-
ղեցիս: 1795. Սեպտեմբեր 1»:

Այլ աստանօր թերեւս սպասեցէ
որ ըստ կարգի և ժամանակի շինուա-
ծոյն բանս ինչ լսել և յաղաքս բարձ-
րաբերձ ամբարտակի զանգակտանն, որ
յետ ոչ բաղմաց զինի շինութեան Ե-
կեղեցւոյն՝ ամբաւութեամբ ծախուց
կառուցաւ կանգնեցաւ փոքր ինչ տա-
րակայութեամբ առ նմին:

Բայց մի՛, աղաչեմ, զի մեր յանձին
կալեալ է զայնց և եթ շինութեանց
բթեցուցանել զգրիչ, որք զառաքինա-

սէր բերմանց ազգին, միանգամայն և զնահախան նորոտակին քարոզէն զհանգէս, իսկ յորս ընդհակառակն ինչ 'ի վեր երեւեացի բան զնոցանէ մեծաւ զգուշութեամբ 'ի վարչամակ լուծեան քաղել ամիսովել :

Քանզի զինչ բնաւ երբէք 'ի պարձանաց ևւ յառաքինութեան մասին գրեցի սա, յորժամ նշմարեցէ որ զայնր ժամանակի դպրոցացն զանչբութիւն, և եկեալ 'ի միտս հարցանիցէ թէ էր ազագուս այնչափ ծախուց վաւրապար վատնումն 'ի պէտս զանգաւաց, սրպէս թէ անհրաժեշտ հարկ 'ի վերայ կայր 'ի հոյակապ տեղոջ զնոսա զետեղել, իսկ որ ինչ առ բարեկրթութիւն մանկանցն էր, և ոչ գէթ կիսով չափ փոյթ 'ի մէջ բերնէ : Այլ եթէ չիցէ յանդգնութիւն ասել, իբրու 'ի հիւզս ինչ մրգապահաց 'ի մէջ սեխեւեաց զնոսա տաղաւարել :

Համայն և այնպէս, ոչ եթէ նախատինա ինչ փաստակաւորացն այնոցիկ գնել ժպրհիմք, այլ զանպտուղ երկասիրութիւն նոցա գովել ևս չառնումք յանձն, թողալ այլոց աստարէզ, զի մի զնաւն մեք ինքնին երեւեցուք գրաւեալ :

Հասա կայցէ այն յիւրում տեղոջ և մեք փոյթ կալցուք անցանել 'ի նըպատակ առաջագրութեանս, այն է 'ի նորոգութիւնս կարեւորագունիցն շիւնուածոց, յոր 'ի սկզբանէ անտի ուղղեալս եմք :

Եւ արդ ըստ ասացելումն, որ հընանայն և ճերանայ մերձ յապականութիւն, ոչ ինչ հանդէպ օրինակէս էր տեսանել և զմերս այս եկեղեցի սուրբ Աստուածածնին, որ 'ի հոլովմանէ այնչափ կարեւոր ամաց ասականութեան տուեալ տեղի ոչ եւս բաւէր այնուհետեւ զտիպ բերել վայելութեան զԱստուծոյ Տաճարի, ուստի և կարգ

յոյժ անպտուհ այլ եւս մնալ 'ի հնոյն վիճակի նահապտուեր անչբութեան 'ի լուսաւորեալ յայսմիկ դարուս : Այն զի և գէղարդոգ պոյծառութիւն շիւնուածոց Եղորդութեան Եկեղեցւոյն ոչ փոքր ինչ նախանձուկս բերէր ժողովրդեանն Աստուծոյ, վասն որոյ այր իւրաքանչիւր փութայր ձեռքեր 'ի նուրոգութիւն սորին, Բայց պարագայիւք ինչ ոչ ներելով 'ի գործ անդր մխել բազում անգամ լինէր սոցա զպատաստութեամբ դալ, և 'ի զանազան խռնդակսց արգելու կառիլ, մինչեւ ջամ Տեառն 1826, յորում ժամանակի բարեբախտութեամբ իմն դիպեալ աստանօր Սրբոյ Աթոռոյն Երուսաղէմի բաղնարդիսն Նուիրակ Մարկոս Յոյրազոյն վարդապետն Փօթիշանցի, ընդ իւր հագեծին սրգւոյ Գէորգ վարդապետի Ռօմանցւոյ, և ծանուցեալ զաստուածահաճոյ միտս ժողովրդեանն, բուռն եհար յորդորել և քաջաբերել զնոսա չըլքանիլ երբէք յակնկալութեանէ յաջողուածոյն :

Ուստի այր իւրաքանչիւր ձեռն բղմիծովք պնդեալ և գօտեւորեալ փութացաւ իւրովսանն կցորդ լինել յառաջատուութիւն գործոյն եւ առ 'ի գործագրել զիրան հաճութեամբ հաւսարակաց ընտրեցաւ 'ի գործակատար վերատեսչութեւ առաքինազարդն յիշխանա Ստեփան Բիզար Կոյլաւեան, որդի Կոյլաւեան Գաւթի, որ հանգու նատիպ հնոյն Զօրաբաբէլի ժրացաւ յառաջ վարեցաւ յայս բարեպաշտիկ գործ, զոր և քրտամբ չափ և արեամբ պատկազարդեաց 'ի գլուխ տարաւ սատարութեամբ նուիրանաց համօրէն ժողովրդեանն մեծի և փոքու իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարի, որպէս և բան յիշատակարանին զետեղելոյ յարտաքուստ 'ի ճակատ գաւթին յայտ առնէ, ունելով օրինակ բանի զայս :

« Սուրբ Աստուածածնի Տաճարս, որ իբր երեք հարիւր ամօք յառաջ շինեալ էր ամենակարողութեամբն Աստուծոյ, այժմ նորոգեցաւ բայց ՚ի յորմոց գմբէթայարի կաթուղիկէիւ եւ զանգակատամբ արդեամբ Փօթիշանու Աղաջայ իշխանապետաց եւ իշխանաց եւ համայն ժողովոդոց, բաղմարդիւն վերակացութեամբ Կոյլաւեան Աղաջայ Ստեփանի : 1826 . Յունիս 21 » :

Իսկ ապա որ առանձինն ՚ի շինուած աւագ խորանի Եկեղեցւոյն առատաձեռնեաց հանդերձ փորածոյ խաչկալաւն եւ ոսկեղծ նկարութ՝ եղև Խոսհակ իշխանն ՚ի զարմէ Պօթիշանու առ ՚ի յիշատակ համբըն իւրումն ազատոհմի :

Ըստ այսմ եւ աւանդատուն որբոյ Եկեղեցւոյս է յատուկ իմն գործ յիշատակի ոմանց բարեպաշտօն անձանց, որոց անուանք յայտնի կան ՚ի յիշատակարանի անդ զետեղելոյ ՚ի ներքնակողմին աւանդատանն, եւ է ըստ օրինակիս ըստ այսմիկ, « Յիշատակ է նորաշէն աւանդատունս խորանաւ եւ խաչապսակ գմբէթիւ Տերտէրեանց Յովհաննէսեան Աղաջայ Խաչերեօին եւ եղբարոյն, նաեւ Խաչիկեան Աղաջայ Սարգսին, եւս Զատիկեան Աղաջայ Տանիկին, եւ համայն կենդանեաց եւ ննջեցելոց սոցա : 1826 » :

Արդ՝ իբրեւ այս ամենայն վայելչալուք պայծառութեամբ ՚ի գլուխ ել, եւ ներքին եւ արտաքին զարդութն պսակեցաւ գերազանց գտեալ բազում առաւելութեամբ քան զմիւս Եկեղեցի Ս. Երրորդութեան, այնուհետև այլ իմն գեղեցիկ նախանձաւորութիւն յուղէր ՚ի սիրտ բարեպաշտիկ ժողովրդեանն, այն է ՚ի հաւատարմութիւն ամեղ կացուցանել զյօրինուած երկուց որբոց Եկեղեցեանց, եւ համեմատ չափ սկզբութեամբ յարդարել զնոսա, զի մի

ինչ աշատարաղ մին ՚ի միւսէն երեւեսցի, եւ կամ առաւելութիւն արտաքինայարգար զարդու շինուածոյ միոյն՝ զմիւսոյն աղօրացուցէ զտեօիլ եւ զուրբ :

Վասն որոյ յամին 1832 նոյն իշխանապետք ազգիս եւ գրեւ նոյն ժողովուրդ կրկին անգամ ՚ի բարեպաշտութիւն շարժեալ եւ նուէրս ինքնայօժար տրոց առատաձեռնեալ իւրաքանչիւր ըստ բաւականի իւրում, կազմեցին կացուցին գումար ինչ հաւաքածոյ արդեանց բաւական ՚ի սպասահարկութիւն ծախուցն կարեւորաց, որով նորոգեցաւ նոյն եկեղեցի կրկնագմբէթ եւ գեղեցկադիր յաւելեալ առ երի յաջակողմն կոյս եւ աւանդատուն ինչ վայելչադիր, յորում եւ առանձինն կանգնեցաւ խորան գեղայօրէն զարդու ՚ի յիշատակ Կոյլաւեան բուն Տոհմին արդեամբք Լուսիկ իշխանի Կոյլաւեան եւ իւրումն ամուսնոյ Մարիամ տիկնոջ, որ ՚ի զարմէն Խէսուլեան :

Սոյնպէս եւ գաւիթ Եկեղեցւոյս, որ յառաջն էր կարի փոքրադիր, ընդարձակեցաւ վայելուչ համեմատութեամբ եւ իբրեւ նոր ՚ի նորոյ շինեցաւ արդեամբ ժողովրդեանն, յորում եւ գեղեցկազարդ խորան եւ խաչկալ կանգնեցաւ մեծադոյն մասամբ ծախուց բարեպաշտօն Մարեան եղբարոյ, եւ որպէս զի յանուանէ ծանկոյն սկզբնապատճառ բարեպաշտարարն եւ երախտաւորն նորոգութեան շինուածոյ Սրբոյ Եկեղեցւոյս, յարեմք աստէն զհարազատ օրինակ յիշատակարանին, որ յարտաքուստ ՚ի վերոյ գրանն յարեւմտից կուսէ կայ գետեղեալ :

« 1832 . Մայիս 16 : Նորոգեցաւ Սուրբ Երրորդութեան Եկեղեցիս բազմաժան աշատառարկութեամբ Կոյլաւեանց Ա . Դաւթի որդւոյ Ա . Սաւե

փանին արդեամբք քաղաքիս Հայկա-
ղուն ժողովրդեան 'ի յիշատակութիւն
համայն կենդանեաց և ննջեցելոցն , նա
եւս և բարեջան աշխատակցութեամբ
Յօբշանցի Ա . Աւետիքի , Զատիկեան
Ա . Տօնիկի . Պօթիւնն ։

Այսպէս ահա ազգասիրական ող-
ւով և աստուածապաշտութեամբ առ-
լցեալ ի յօանք և ժողովուրդք քաղաքիս՝
յաւարտ յանկուցին զպայծառութիւն
երկուց սրբոց Եկեղեցեացս , որ ցայսօր
եւս կան 'ի նմին պայծառութեան ,
զորս եւ անսասանելի պահեցցէ Տէր
Աստուած ըստ աւուրց երկնից մինչեւ
յաւիտեան , յանմահ յիշատակու-
թիւն Երախտաւորաց նոցին և Բարե-
բարաց , զորոց եւ մեր հատուցեալ
որ ինչ 'ի պատշաճաւոր գիտեցեաց ,
անյանեմք յառաջ 'ի շինութիւն Դըպ-
րոցացն ։

(Շարունակելէ) :

ԹԻՆ ՄԻՆՁԵԻ ՈՐ ԱՍՏԻՃԱՆ

ՆԱԽԱՆՁՆ ԿԸ ԿՈՒՐԱՑՆԷ ԶՄԱՐԴՆ

ՆԱԽԱՆՁՆ՝ ինչ ընտանեաց , ըն-
կերութեանց եւ ազգաց մէջ տեղի
գտնելով որջանայ , կը թունաւորէ
ընտանեկան կեանքն ու կենցաղովա-
րութիւնն , կը տապալէ ընկերականու-
թեան հիմնաքարն և վեր 'ի վայր կը
յեղաշրջէ ազգայնութեան միացուցիչ
ամրապինդ կապն և քաղաքական ու
բարոյական կեանքն ու ոգին : Քանզի
երբ բանականութեան արեգակն չոր
նախանձու մառախլապատ ամպովք
նսեմանայ , երբ մոռաց գազաթման
բարձր հորիզոնն կրից թանձրամած

Ժ

միգովք մթազնի , այնուհետեւ նա
խանձոտ անձանց աչաց թիւրացոյց
գիտակով ամենայն առաքինութիւնք՝
վատ մոլութիւնք կ'երեւին , ճշմար-
տութիւնն՝ ստութիւն , արդարութիւ-
նըն՝ անիրաւութիւն , ուղղութիւնն՝
ձռութիւն և անձնուիրութիւնն՝ շա-
հասիրութիւն ։

Կուղես ընտիր յատկութեամբ և
հազուադիւր ձիրքով Յովսէփ Գեղե-
ցիկ եղիւ ընտանեացդ մէջ , սակայն
կը տեսնես , որ շուտով եղբարցդ ա-
չաց փուշ կը լինիս , քո կեանքն նոցա
համար մահ է , քո շնչառութիւնն՝ հը-
րեղէն կրակ , և ներկայութիւնդ ժան-
տախտ , զքեզ կորուսանելու հնարք
կը խորհին և թշուառութեան Եգիպ-
տոսն կ'իջեցնեն եւ անտի 'ի բանսն
զրպարտութեան ։

Կուղես ազգականացդ ազատու-
թեան , յառաջագիմութեան և եր-
ջանկութեան համար ամեն ջանք եւ
զօրութիւնք 'ի գործ դիր , Մովսէս
մարգարէին նման՝ գիտութեան գա-
ւաղանաւ տգիտութեան ծովն պա-
տառէ , ժողովուրդն մեղաց Փարաւոնի
ծառայութենէն և մոլութեան Եգիպ-
տոսէն ազատելով աւետեաց , լուսոյ
և գիտութեան երկիրն առաջնորդէ ,
կուրութեան անապատին մէջ տապա-
ռաժացեալ սրտերէ գիտութեան աղ-
բիւրներ բղխեցնու և նորօք իմաստու-
թեան տապով պապակեալ հոգիքն
արբուցանելով զովացնու , երկնային
մանանայիւ կերակրէ , երկու քառա-
սուն օրեր անթի և ծարաւ մնալով
աշխատութեան լեռոն ելիր , և նոցա
վարուց բարուց ուղղութեան և քա-
ղաքական և ընտանեկան կենաց կա-
նոնաւորութեան համար՝ կարգաց և
կանոնաց տախտակներ գրէ , ևս վեր-
ջապէս ազգիդ երկայնակեցութեան
և յամայր երջանկութեան համար ըզ-

քեզ միայն կենաց տետրակէն ջնջել և աղբիք մեղքերն և յանցանքներն թողուլ մաղթէ՝ նոյն խակ յԱստուծոյ. սակայն դարձեալ պէտք է տեսնես, որ նոքա միշտ քո բոլոր աշխատութիւնքն առ ոչինչ կը համարին, միշտ կը ջանան անկարգութեան և անբարոյակա՛նութեան յեփպտոսն դառնալ, կուրորէն չար նախանձու Փարաւոնին ծառայել, կոյր յամառութեամբ կծու տխն և սխտորն սիրել և միշտ անկարգութեանց մէջ ապրիլ իբրեւ գերի, և ճշմարիտ Աստուծոյ տեղ՝ որթ պաշտել:

Կուղես քաղաքագէտ եւ հանձարեղ Թիէրին նման անձնութեան քաղաք աշխատէ՝ խաղառ անհետացնել միապետութեան բռնութիւնն, խանգարումներն, զեղծմունքն ու ապականեալ ոգին, և վերականգնել հասարակապետութեան ոգին, միութեան սէրն, քաղաքական բարեկարգութիւնքն և ժողովրդեան ներքին խաղաղութիւնն. աղբի կատարելութեան եւ ուղղութեան ծայրն հասուցանելու համար, անձանձիր ցերեկներն ժողովին նախագահէ, մեծ խոհեմութեամբ եւ առանց կուսակցութիւն գրգռելու նիստերն շարունակէ, նպատակ ունենալով միշտ ընդհանրութեան շահն ու օգուտն. խի գիշերներն հանգստութիւնդ ու քունդ զոհելով գրիչն ձեռքդ առ, պարզ ոճով, բարձր իմաստով եւ վսեմ խորհրդածութեամբ կարգ և կանոն յօրինէ հասարակապետութեան ոյժն զօրացնելու, ելեմտից հաշիւն հաւասարակշռութեան մէջ դնելու եւ աղբի յառաջագիծութեան շաղին մէջ հաստատելու համար. եւ ահա՛ կը տեսնես որ Միապետականք չար նախանձու հրդեհով վառուած եւ անարգ շահուղենքով զինուած քեզ կը դիմաւորեն,

ժողովոյ մէջ մարգամբենայ երեսփոխանաց թիւն կը ջանան աւելցնել եւ միապետասիրաց կողմն ստուարացնել, ժողովներն կը խանգարին, ընդհանուր շահն անձնական փոխն սնուցարծութեան կը զոհուի, ամեն արգարութիւն և աշխատանք ոտնակոխ կը լինին և որ ամենէն զարմանալին է, անամօթաբար կը ճգնին հասարակութեան ներկայացնել քեզ իբրեւ օրինաւորութեան և կարգաց խանգարիչ, բարեկարգութեան թշնամի եւ անկարգութեան հեղինակ:

Կուղես Աստուծոյ Որդւոյն նման քո աննման եւ երկնային հայրենիքն թող, և մարդկութեան մեռեալ հոգւոյն վերածննդութիւն տալու համար Պաղեստին իջիր, նախկին փառք թող լով՝ անշուք կերպարանք ստացիր ի սէր և ի պատիւ մարդկութեան, ամենեցուն հետ, այսինքն կոյր, տգէտ, նախանձոտ, մոլի և մեղաւոր մարդոց հետ իբրեւ եղբայր կենակցիր, Աւետարանի պայծառ լոյսն տարածելու համար աշակերտներ պատրաստէ, ամեն օգնութիւն, խնամք և մարդասիրութիւն մատակարարէ, սակայն կը տեսնես, որ քեզ կը մատնէ այն աշակերտըն, որում աննման սէր, ծայրագոյն խնամք և շնաշխարհի եղբայրութիւն ջամբեցիր, անպատկառ ապտակ կը զարնէ այն անձն, զոր իւր բազմօրեայ հիւանդութենէն բժշկեցիր:

Ձքեզ կ'արհամարհեն և կ'անարգեն այն քահանայքն և քահանայապետք, գպիրքն և փարիսեցիք, օրինականքն և սադուկեցիք, որոց թիւր գաղափարներն կը ջանաս քաղցրութեամբ ուղղել, սխալ դատողութիւններն սրբաբազրել, մոլոր մտքերն յանմոլարն ճըշմարտութիւն անդր վերածել:

Նախանձու հասուցած չարիքներն անթիւ են և անհամար: Մահն, որ ա-

մենէն դառն հարուածն է , նախանձով մտած է աշխարհ : Ներկայացուր քեզ Վայէնն , որ իւր հարազատն կը մորթէ և ահա՛ կը տեսնես նախանձն իւր ահռելի մոլեգնութեամբ : Ս . Գիրքն , երբ Վայենի և Աբելի պատմութիւնն կը պատկերացնէ մեզ , յայտնապէս ցոյց կը տայ , թէ նախանձն մինչեւ ի՞նչ աստիճան կարող է կուրացնել զմարդ , մինչեւ ի՞նչ աստիճան կարող է կատաղեցնել , մինչեւ ի՞նչ աստիճան կարող է բռնականութենէ , գթութենէ եւ կարեկցութենէ զրկել զմարդ , որով յանկարծ մի եղբայրն՝ հրէշ փոխուելով միւս եղբայրն կը գիշատէ :

Նախանձն ցած ոգիներու առաջին յատկանիշն է . վասն զի միայն այն մարդիկն կը նախանձին այլոց բարութեան վերայ , որոնք ինքնին բարի լինելու փափաք չունին : Այն մարդիկն միայն դարան կը լարեն իրենց անմեղ եղբայրներուն՝ քսութեամբ և նենգութեամբ , որոնք անմեղ լինելու կամք և յօժարութիւն չունին : Այն մարդիկն միայն մարդու ուղիղ գործն թիւր կը մեկնեն , ներողամտութիւնն թուլութիւն կը հասկնան , և աշխատանքն ունայնաջընել կը ջանան , որոնք նախանձով կուրացած են , գործել չեն ուզեր եւ իրենց բոլոր տքնութիւնն ուրիշ բան չէ , եթէ ոչ քանդել իրենց եղբոր և ընկերի շինածն : Միով բանիւ նախանձոտներն ուրիշ բանի մէջ փառք և պարծանք չեն փնտռեր , այլ միայն այլոց շինածն քանդելու , աւերելու , ունայնացնելու , որպէս զի իրենց ապիկարութիւնն ու վատութիւնն այլոց գործունէութեան և լաւութեան առջեւ չը խայտառակուի :

Նախանձու վեստն շատ անգամ , շատ եղանակներով և շատ բարոյագէտներու ձեռքով նկարագրուած է . բայց դժբաղդաբար տակաւին մարդկու-

թիւնն խաղաւ սրբած չէ իրմէն այս ահլուելի ախտն . տակաւին Աբէլներ սպանող Վայէններն կը խլրտին անպատկառ , տակաւին երկրի երեսէն խաղաղ ցամքած չէ անմեղներու արիւնն , եւ տակաւին Յրկնաւոր Հօր լսելիքներն անդորրացած չեն անմեղ արեանց բողբէն :

Ե՞րբ պիտի դայ արդեօք այն օրն , որ մարդկանց չար նախանձն բարինախանձի փոխուի , այսինքն մարդիկ նախանձին իրենց ընկերին , բայց ո՛չ թէ նորա գործերն ունայնացնելու համար , ո՛չ թէ նորա պատիւն ու անունն աղարտելու համար , այլ աշխատելու համար , որ ինքեանք աւելի լաւ գործեն , աւելի յառաջեն , աւելի փառք ու պատիւ ստանան : Ե՞րբ պիտի լինի արդեօք այն օրն , որ մարդիկ միշին իրարմէ գերազանցիլ բարեգործութեան մէջ , ընդհանուրի ծառայութեան մէջ , արգարութեան մէջ , ճշմարտութեան մէջ , սիրոյ և օգնութեան մէջ , յորս կ'ամփոփին Աստուծոյ կամքն և մարդկութեան փառքն ու պարծանքն :

Մ . Վ . Բ . Խ .

Բ Ա Ր Ա Ռ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Քաջ Թագաւոր .

Ասաւ, վարեն, ուշիմ կայսեր՝ կեանս հպատակք,
Միմեանց փտաց կարեկցելով ատեն զկագ .
Եւ օր քան զօր յառաջ խաղան մոյն մարթանօք,
Նովիմք կայսեր՝ ճոխացուցեն պատիւ եւ փառք :

Վասն Թագաւոր .

Անվարժ կայսեր՝ որք 'ի ներքոյ իշխանութեան,
Միշտ անհանդարտ՝ ծփեալ լինին ծովու նման .
Քաջն զտկար՝ ճոխն զաղքատ՝ վեհն զկրտսեր,
Ընթադրեալ՝ նեղեն կտտեն՝ եւ ոչ խղճան :

Քաջ Հայրապետ .

Կորովիմաստ՝ ով ոչ ձօնէ Հայրապետի,
Արիաբար՝ չարին ընդդէմ մաքառողի .
Եւ ընդ հօտին՝ 'ի մահուանէ աներկիւղի,
Գովեստ եւ շուք՝ եւ զհամբոյր պատկառելի :

Վասն Հայրապետ .

Հայրապետի խնամողի ոչ իւրայնոց,
Ընդդէմ լինին միահաղոյն՝ գունդըք Սրբոց .
Նա եւ յերկնուստ՝ ընդ պսակին գան կշտամբանք,
Ի հանդիսին տուեալ լիցին՝ աշխարհակոչ :

Քաջ Առաջնորդ .

Առաջնորդի թէ լուրջ իցեն ականողիք,
Յանքոյթ տանի նաւահանգիստ բանեղ օդիք,
Ոչ 'ի նոցունց թողու գնալ՝ զոք 'ի բաւիղ .
Ուր հուր անշէ՞՞ եւ գոն որդունք բաղմաժանիք :

Վասն Առաջնորդ .

Վայ կուրացեալ Առաջնորդի՝ կարգաց սուրբ տառ,
Որոյ մնան ոշխարհքն ասեմ յանլոյս խաւար .

Զորս կամաւ ան մատնութեամբ չոր ոտիսին ,
Յանգերծ տանջի՝ յարբանեկաց տարտարոսին :

Քաջ Քահանայ .

Քահանայի սրբակաց միշտ՝ վարս ունողի ,
Սիրտս ներքուստ ասէ յաւէտ տո՛ւր երանի ,
Որ ըստ շաւղաց աշակերտաց Երկնաւորին ,
Սուրբ ընթացիւք հովուել փութայ իւրոյն հօտի :

Վապ Քահանայ .

Վարք թէ իցեն խենեշական եւ ատելի ,
Քահանայի հովուի գառանց Քրիստոսի .
Սրտատրոփ վայն 'ի Տեառնէ բազմադիմեան ,
Տացի նմա յետնում աւուր յայտ յանդիման :

Քաջ Վարժապետ .

Վարժապետի ջանասիրի եւ ուսուցչի ,
Պատիւ յերկինս 'ի յԱստուծուստ տուեալ լինի .
Եւ բարեմաղթ զնմանէ 'ի յաշխարհիս ,
Աշակերտաց դասք լինիցին բարեվարժից :

Վապ Վարժապետ .

Վարժապետք վատաբարոյք նշաւակին ,
Հանգուճատիպ ալեւորեալ մեծ սոփեստին .
Օն դու ջանայ 'ի քեզ ունիլ բարս բարիս ,
Զի մի՛ յետոյ անարգանաց արժան լիցիս :

Քաջ Իշխան .

Իշխանք թէ են աստուածասէր եւ երկիւղած ,
Միշտ անաչառ զազգս դատող ըստ օրինաց .
Պատկեսցին երկնաժառանգ ընդ իշխանաց ,
Ի յիշխանէն քառաձագեան Տիեզերաց :

Վապ Իշխան .

Զիշխանս անկիրթ վայէ պսակն գիտնոց համայն ,
Յորս չիք փոյթ գերդաստանաց զԱզգային տան .

Որք դատ թիւրեն որոց գիմեն առ ինքեանս ,
Կամ ուր գուցեն վէճ եւ ժխոր արծարծ մեծ տան :

Քաջ Ժողովորդ .

ԶԺողովորդովք հնազանդելոց Աստուածայնոյն ,
Բանակք գայցեն շրջափակել երկնից զօրուն ,
Որովք իւրեանց հանդերձ կայցեն ծննդովք զերծեալ
Աստ յարկածից անդ 'ի հսեմ խորոց գբոյն :

Վաթ Ժողովորդ .

Այն Ժողովորդք, որք գժտութիւն վրդովադին :
Սիրեն խուզեն եւ ցանգ զհետ նորուն պնդին ,
Օտարանան 'ի յարքայէն խաղաղ անուն ,
Հպատակին սեւադիմեան զօրաց չարին :

Կ . Բագրատունեան
Մխարնեյի :

Յ. ՀՈՎՈՒԵԱՆ

ԵՒ ԻՒՐ ՎԽԱԳԻՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ

Ազգային լրագիրք ոմանք խօսեցան
արդէն Յ. Հովուեանի հրատարա-
կութեան մասին , որ , ինչպէս կ'ե-
րեւի , տարածուած է գրեւթ թէ ամեն
հայաբնակ քաղաքաց մէջ : Այս պլան
դակ հրատարակութիւնն , որ զուրկ
է մարդկային համեստախօսութեան
ամեն պայմաններէ , անշուշտ Ս. Լճմի-
աճին եւս հասած է , եւ 'ի հարկ է
ԱՐԱՐԱՏ Ամսագիրն կը փութայ հեր-
քել սոյն անշուր ամբաստանագիրն ,
որով չարաչար կ'ամբաստանուի Վե-
հափառ Կաթողիկոսն : Սակայն , ա-
ռանց Վեհափառ Կաթողիկոսի եւ Սան-
տաճեան Ստեփան Լպիսիկոսի մէջ
պատահած անցից խորն թափանցներու ,

որ մութ է մեզ համար , Հովուեանի հը-
րատարակութեան պարունակութիւ-
նըն միայն նկատողութեան առնելով
կը տեսնեմք , որ այնչափ անպարկեշտ
է եւ հեռի մարդավարութենէ , որ
Պ. Հովուեանն , փոխանակ զայլս ամ-
բաստանելու՝ աւելի զինքն կ'ամբա-
տանէ : Ով որ Հայու սիրտ եւ արիւն
կը կրէ . ով որ Հայութեան պատիւ
կըզգայ , ով որ զինքն Հայաստանեայց
Լիկեղեցւոյ զաւակ կը համարի , ան-
հնարին է որ այսպիսի անարգ եւ ան-
պատկառ լեզու գործածէ իւր Հայ-
րապետին դէմ 'ի սոսկումն պարկեշտ
լսելեաց եւ 'ի գայթակղութիւն պար-
զամիտ հասարակութեան :

Պ. Հովուեան ինչո՞ւ Հռովմէն կը
յայտարարէ թէ՛ թո՞ղ բողբէ եւ կոչէ
զիս Կաթողիկոսն , պատրաստեմ իրեն

հետ դատուիլ թիֆլիզի դատարանին մէջ և իմ գրածներս ապացուցանել: Եթէ այսչափ վատահէ իւր գրածներուն վերայ՝ ինչո՞ւ սոյն յայտարարութիւնն Եւթիմիանի կամ թիֆլիզի մէջ չըրաւ, քանի որ ինքն այն տեղ կը գրանուէր . . . :

Պ. Հովուեան, ընդհանուր Հայրապետի գործոց վերայ խօսած ժամանակ, այնպիսի մասնաւորութեանց, այնպիսի անձնական տգեղ և անհաւատալի նկարագրութեանց կ'իջանէ, որով տարւոյնսանաց կ'ենթարկէ նոյն իսկ իւր ընդհանուր նկատմամբ գրածներն: Սւտի առաւել քան զայս խօսիլ արժան չ'եմք համարիր այս տեղ գեղ նիւթին վերայ:

Ն Ա Մ Ա Կ

... Խմբագիր Սիօն ազգագր. Ամսագրի:

Մի տարիէն աւելի է, որ 60 տարեկան աղքատ Եւթիմիացի մը կը գրուի յԱրուստագէմ. սա՛ այս մէկ տարուան միջոցին մէջ այլոց սպասաւորութիւն ընելով օրական հացը կը գտնէր, թէեւ իւր վարմունքէն եւ գործին ժամանակ գործածած ձեւերէն կ'երեւէր ցնորած ըլլալը: Սոյն աղքատն մէկ ամիս առաջ 4 կանգուն երկայնութեամբ եւ բաւական հաստութեամբ փայտէ խաչ մը ուսը առած փողոցները շրջիլ սկսաւ. ան ցորգք երբ իրեն կը հարցնէին՝ թէ ինչո՞ւ համար խաչն ուսը առած է. կը պատասխանէր՝ թէ ինքն փափաքած է իբր աշակերտ Քրիստոսի նորա պատուիրանին հետեւիլ, որ ըսած է. «Եթէ որ կամիցի զինի իմ գալ՝ ուրաւցի զանձն, և առցէ զխաչ իւր և եկեսցէ զինի իմ»:

Ես խղճուեց Եւթիմիացին անգղիւ արէն լեզուաւ առաքելական թուղթ մը կը գրէ տեղւոյս Կառավարչին, որով աշխատած է Քրիստոնէութիւն հրաւիրել զՍահմէտականս Կառավարչին միջնորդութեամբ, ըսելով թէ՝ ինքն աստուածակոյս կողմանէ խրկուած Եւթեալ մը ըլլալով՝ ազգարարութիւն կրնէ Սահմէտականաց Քրիստոնէութիւնը ընդունիլ, ապա թէ ոչ դառն պատիժներ ունին կրելիք և արդէն ժամանակը մօտեցած է: Կառավարիչը քովը կանչել տալով կը հարցնէ իրեն թէ՝ ի՞նչ աղգմամբ այս տեսակ գիր մը գրած է. նա ալ կը պատասխանէ թէ. «Երբ ասիէ 5 տարի առաջ նաւաստիութեան պաշտօն կը վարէի Ենդզից նաւատորմիցի մէջ, որ մը սաստիկ ալեկոծութեան հանդիպած էինք, մէկ կողմէն անձրեւը անդադար կը տեղար, միւս կողմէն որդտումները մինչեւ ծովուն յատակը կը կը խօսէին եւ փայլակները աշխարհս կը լուսաւորէին, նոյն միջոցին որ ապշած երկինք կը նայէի, յանկարծ տեսայ զՔրիստոս իր աթոռոյն վրայ նստած, սա՛ առ խուզղելով հայեցուածքը՝ ըսաւ. պէտք է որ այժմեան պաշտօնդ թողուս և երթաս Եւթեալունս քարողելու Սահմէտականաց. ըսէ իրենց որ եթէ չզգաւորանան, դարձեալ իրենց հաւատքին հետեւին, թող գիտնան որ սաստիկ կերպիւ պիտի պատժուին: Ես անցապաղ սոյն հրամանին նման թողուցի պաշտօնս եւ ահա կը տեսնեմ որ ժամանակը հասեր է, պէտք է որ առաքելական պաշտօնս կատարեմ, յայտնելով միանգամայն, որ կորսնցնելու ժամանակ չմնաց. ժամ առաջ յուզղութիւն դարձէք. ահա իմ պարտքս կատարեցի, այսուհետեւ ես անպարտ եմ. բայց սիրտս շատ կը ցաւի որ ինձ չի պիտի

լսէք, որով և (Լստուծոյ բարկութիւնը պիտի շարժի ձեր վրայ և այս պատճառաւ արդէն մեծ սուգի մէջ կը գտնուիմք) : (Ի նշան սգաւորութեան ձախ թեւի մը սեւաւ կտաւ մը կապած ունէր արդէն⁽¹⁾) : Լսոնք ըսելով դուրս կ'եկնէ դառն ցաւ և տրտմութիւն յայտնելով ու արտասուելով :

Կառաւարութիւնը տեսնելով, որ խեղճ և ապուշ մարդ մ'է, երբէք կարեւորութիւն չը տուաւ ըսածին :

Յիշեալ նոր առաքեալը դեռ կը շարունակէ իր պաշտօնը, այսինքն խաչը ուսը առած փողոցները կը շրջի, ի իրեն հետեւորդ ունենալով շատ մը պարապորդ մանուկներ, որոնք կը ծաղրեն զինքն և կ'այսպանեն :

Խմբագիր, կը խնդրեմ ներկայս հըրտարարակել ՚ի տեղեկութիւն ազգայնոց :

1875 Նոյ. 20.

Յարութիւն թ.

Երոստէմ.

Կալեագիտաց :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Կ Ի Թ Ա Ր Ա Ն

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՑ

ԳԱՍ Ե.

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ

Գեղեցիկ ոճով և պարզ մեկնութեամբ բացատրուած է սոյն Տեո.

(1) Յիշեալ Ամբրիկոյն, քանի մի շաբաթ առաջ, մի ընդարձակ անցողիւրէն դըշագիւր տեսրակ եւս մեր պատրիարքարանի ուղտաւորին յանձնած էր Ս. Պատրիարքին տալու : Տեորակն սեւա ժապաւեն կը կրէր և սեւա կնքամանով կնքուած էր : Պարունակութիւնն էր մի փոքրիկ յառաջարան, (որով աշակցութիւն կը խնդրէր մեր Ս. Պատրիարքին իւր աւետարանական քարոզութեան համար) և Ս. Գրքէն քաղուած շատ վկայութիւններ, բոլորովին առանց կապակցութեան դասաւորուած : որով անհնարին էր իմանալ թէ ի՞նչ կ'ուզէ հասկացնել և ի՞նչ է իւր նպատակն :

Ե. Խ.

րակին մէջ կրօնական անտարբերութեան տեսակներն և միասններն, լուսաբանուած է պարզապէս՝ թէ ի՞նչ քան թշուառ է մի ժողովուրդ, մի ազգ, մի հասարակութիւն, երբ կըրօնական անտարբերութիւնն տիրած է իւր անդամոց մէջ և ընդհակառակն՝ թէ ի՞նչ քան երջանիկ է մի ժողովուրդ, երբ Վրիստոնէական Կրօնն հիմն բռնած է իւր երկրաւոր և երկնաւոր ճըշմարիտ երջանկութեան :

Գին 2 Դահլիւն :

ՍԻՐՈՒՆ ԶԻՕՍԵՐԸՆ

Հետաքրքրաշարժ փոքրիկ Գրքոյ, 88 երեսէ բաղկացեալ, Թարգմանութիւն Գրիգոր Վարդապետի Կ. Պօլսեցւոյ, որ կը պարունակէ իւր մէջ Տաան հիւթաւոր Գոյտկաց կամ Բ' պեղեաց դիմառնական բանախօսութիւններն, բարոյական մարդիչ և հըրահանգիչ եղանակաւ : Այն բանախօսութեանց կամ ատենախօսութեանց մէջ իւրաքանչիւր Գոյակ կը ջանայ զինքն ջատագովել. իսկ ընդհակառակն՝ իւր դիմախօսն կը ճգնի նորա միասակար յատկութիւններն յերեւան հանել, որով մին զմիւսն յաղթահարելով կը նշաւակեն զմիմեանս և կը պարզեն, որ միասակար է մարդոյ՝ չարաչար գործածութիւն ոգեւից և գըրգը իջ Բ' մպեղեաց :

Գին 2 Դահլիւն :

Կը վաճառուին ՚ի գրատան Ս. Լ. Թոռոյս և ՚ի Փոխանորդարանի Կ. Պօլսոյ :

Հեղերէն խողորադիր. Տպեալ 1869.
 Հենրիկոս եւ Մարիամ. Տպեալ 1870.
 Հրահանգ սիրոյ, գործ Մարեղեան Յովսէփ վարժապետի. Տպ. 1870.
 Ղերուբնա Եղեացի, եւ Եսայի կաթողիկոս Աղուանից. Տպեալ 1869.
 Ճաշոց դիրք. Տպեալ 1873.
 Ճառ հաղորդութեան. Տպեալ 1860.
 Ճառ դպրոցական. երկու փոքր տետրակներ. Տպեալ 1863 եւ միւսը՝ 1867.
 Ճարտասանութիւն առ ձեռն. աշխատանքիւնց Եղիազար Մուրատեան.
 Մատենագրութիւն նախնաց. Տպեալ 1856.
 Մատթէոս Ուսհայեցի, գործ նախնաց ժԲ դարու. Տպեալ 1869.
 Մեկնութիւն Երեւանցոց. Տպեալ 1859.
 Մեկնութիւն յայտնութեան. Ներսիսի Լամբրոնացոյ. Տպեալ 1855.
 Միկայելի Ասուրոյ ժամանակագրութիւն, գործ ժԲ դար. Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ ուրիշ գրաւորով բաղդատուած փոքր ինչ տարրերութեամբ.
 Յովնանէս կաթողիկոս, պատմութիւն Հայոց, գործ նախնաց Թ. դարու.
 Յովսէփի գեղեցիկ. Տպեալ 1849.
 Նարեկ. աղօթմանատոյց Ս. Հօրն մերոյ գրեգորի Նարեկացոյ. Տպ. 1868.
 Նոր բնութեւրդարան. Տպեալ 1868.
 Ռաբրիդութիւն ի մեծն Ներսէս. Տպեալ 1863.
 Ռատ հայրնասիրի. Բ. Տպ. 1874.
 Ռատմն բարոց. Տպեալ 1857.
 Ռատմն տրամաբանութեան, Տպեալ 1869.
 Պատմութիւն Ս. Գրոց. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն նոր Կոստանայի, Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Ս. Երուսաղեմի, քաղաքացի թարգմանութեամբ. Տպ. 1872.
 Պատմութիւն Երուսաղեմի, աշխատանքիւնց խորն վարժապետ. (**) 8
 Պատմութիւն Ս. Լուսաւորի. Տպեալ 1867. 4
 Պատմութիւն Լէնկիթիւնայ. Տպեալ 1873. 10
 Պատմութիւն Հայոց. Տպեալ 1870. 6
 Պատմութիւն բարոյական. Տպեալ 1872. 7
 Պատմութիւն Հայաստանաց, առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ. Տպեալ 1872. 16
 Պատմութիւն երկամայ պահպանութիւն ի Հայկէստան. Տպեալ 1871. 20
 —Նոյնը՝ Գաղղիարէն լեզուաւ. 20
 Սաղմոս խողորադիր, այլ եւ այլ անգամ տպուած. 10
 —Նոյնը՝ մեծ դիրքով 6
 —Նոյնը միջակ՝ դպրոցներու համար. Տպեալ 1873. 6
 Նոյնը՝ փոքր դիրքով եւ մանր գրով. 3
 Սեփ օրագիր, կաղմալ 1866էն մինչեւ 1873. աշխարհիկ լեզուաւ. 40
 Ստորագրութիւն Երուսաղեմի, Տպեալ 1859. (**) 4
 Սլաւութիւն փոխառաց մանկանց. Տպեալ 1868. 6
 Տանկիլ տեղագրութիւն Երուսաղեմի. Տպեալ 1855. (') 3
 Տարերք իմաստասիրութեան, Տպեալ 1852. (') 6
 Տեղութիւն հովուական. Տպեալ 1856. (') 8
 Տրամաբանութիւն, Պատմելի գրեգորի Փէշոփմաշեան. Տպեալ 1853. (') 18
 Տօնացոյց. Տպեալ 1868. 10
 Վերական, հին սնով. Տպեալ 1872. 20
 Վերական Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1871. 20
 Վերականութիւն Հայերէն լեզուի. Տպեալ 1870. 4
 Վերականութիւն Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1869. 3
 Վերականութեան համառօտ, Հայերէն եւ Արաբերէն լեզուաւ. Տպ. 1879. 2
 Յրացոյց եւ դաշակութիւնը օրոց. 1

Դ.Բ.Ե.	Ք.Ե.Մ.
	30
2	20
2	
3	
300	
4	
	30
3	
6	
14	
25	
10	
16	
12	
10	
10	
12	
5	
4	
4	
18	
3	
8	
7	
5	
8	
4	
10	
6	
7	
16	
20	
20	
10	
6	
6	
3	
40	
4	
6	
3	
6	
8	
18	
10	
	20
2	20
4	
3	
2	
1	

ՅԱՆԿ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Կրթարան Աւետարանական բանից. — ԴԱՍ Զ.	
— Արտասուք և Երգ. (Շարանալիւի) . . .	217_225
Տիտիկոն կամ Յիշատակագիրք Եկեղեցւոյ . . .	226_233
Թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան նախանձն կը կուրա-	
ցընէ զմարդն	233_235
Բարառնութիւն	236_238
Յ. Հովուեան և իւր վիճադիր հրատարակութիւնն	233_239
Նամակ	239_240
Նոր հրատարակութիւնք	—241

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս
աւթածալ լիդիով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէծիտիյէ, հանդերձ ճանապարհի
ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տեարակ առնել աւարդը, պէտք է ամեն մեկ տետրին շորտ դա-
հեկած վճարել :